

DE „MIRAKELKIST”

anxa
91-B
3932

EN

DE TRADITIE.

Een bijdrage tot de geschiedenis van het kerkelijk
Oud-Amsterdam,

DOOR

J. F. M. S T E R C K.

Met een afbeelding.

AMSTERDAM,
C. L. VAN LANGENHUYSEN,
1896.

DE „MIRAKELKIST” EN DE TRADITIE.

DE „MIRAKELKIST”,
in het BURGERWEESHUIS te Amsterdam.

DE „MIRAKELKIST”

EN

DE TRADITIE.

Een bijdrage tot de geschiedenis van het kerkelijk
Oud-Amsterdam,

DOOR

J. F. M. S T E R C K.

~~~~~  
*Met een afbeelding.*  
~~~~~


AMSTERDAM,
C. L. VAN LANGENHUYSEN,
1896.

IMPRIMATUR.

H. F. J. RIKMENSPOEL,
Libr. Cens.

Dit geschrift beoogt geen opgewonden polemieek. Het stelt slechts een onpartijdig onderzoek in naar de geschiedenis der „Mirakelkist,” die een Amsterdamsche vermaardheid geniet, en als merkwaardige antiquiteit, dien roem stellig verdient. De schrijver wenscht niemand zijn meening op te dringen en zal zich gelukkig rekenen wanneer iedereen, die voor de kist een zekeren eerbied koestert, dat gevoelen zal kunnen behouden en versterken.

*„Sine ira et studio” een dergelijk onderwerp te behandelen is de eenige wijze om tot een deugdelijken uitslag te komen. Dit doel heeft bij onderzoek en bewerking voorgestaan, zooals reeds kan blijken uit de woorden door den schrijver geuit in **De Tijd** van 21 October '95: „Om alle misverstand te voorkomen, begin ik met de verklaring, dat ik evenzeer als de Eerw. heer „Klönne, van harte wensch, dat de „Mirakelkist” inderdaad nog eenmaal „moge blijken alle authenticiteit te bezitten, die men maar wenschen kan; „en dat het Zijn Eerw. gegeven moge zijn het bewijs daarvoor te leveren.”*

Dit acht ik het eenige standpunt van waar een zoodanig onderzoek behoort uit te gaan.

Digitized by the Internet Archive
in 2015

<https://archive.org/details/demirakelkistend00ster>

De „Mirakelkist” van Amsterdam.

Sedert ruim drie eeuwen wordt in het Burgerweeshuis te Amsterdam een kist bewaard, die reeds meermalen de algemeene belangstelling heeft opgewekt. Om haar hoogen ouderdom, zoowel als om haar eigenaardig uiterlijk verdient zij die ten volle; doch de reden van haar merkwaardigheid is noch in het een, noch in het ander vooral gelegen. Zij heeft in 't bijzonder telkens de opmerksaamheid getrokken door een zeer eigenaardige traditie, die aan haar en haar geschiedenis verbonden is. Sinds lang toch zegt men dat deze aloude kist *die scrine* zoude zijn, waarin de H. Hostie, die in 1345 het voorwerp is geweest van het bekende Mirakel van Amsterdam, gerust heeft.

In de maand Maart 1895 is deze kist, nadat zij bij gelegenheid van het 550-jarig herinneringsfeest van het Mirakel, door Regenten van het Burgerweeshuis tijdelijk aan het kerkbestuur van het Beggijnhof ten gebuike was afgestaan, het onderwerp geweest van vrij warme opstellen in enkele dagbladen. ¹⁾ De vraag werd daarin vooral besproken of deze kist op het Beggijnhof, bij de vele andere daar bewaarde herinneringen aan het Mirakel, thuis behoorde, ofwel in het Museum van den Amstelkring, welke stichting zich ten doel stelt de voorwerpen uit het katholiek verleden van Amsterdam te verzamelen en te bewaren.

Ik heb toen niet de pen opgenomen om mij in dit debat te mengen. De strijd ging, om niet te zeggen „de lana caprina,” dan toch zeker om de huid van den beer. Want terwijl de verschillende schrijvers zich beijverden om aan te toonen dat de kist, hetzij in geestelijk, hetzij in wereldlijk bezit behoorde te geraken, werd volstrekt de vraag niet aangeroerd of de tegenwoordige eigenaars wel voornemens waren om de kist aan wien

---

¹⁾ O. a. in *Het Handelsblad*, 14, 17 en 19 Mrt. '95 en elders.

ook af te staan. Dikwijls kwam mij in die dagen dan ook de wijze raad voor den geest, dien de beer bij La Fontaine aan een der „compagnons” gaf, die op zijn huid gerekend hadden:

»Il m'a dit qu'il ne faut jamais
»Vendre la peau de l'ours qu'on ne l'ait mis par terre.”

Maar voor het geval dat de huid inderdaad eens verdeeld kon worden en de kist werkelijk eens uit haar drie eeuwen oude schuilplaats in andere handen geraakte? Waar behoort zij dan terecht te komen? Het antwoord op deze vraag, dat ik niet zal geven, hangt geheel af van de bijzondere waarde, van het belang, van het karakter dat de kist heeft; dat is van een andere, nog niet beantwoorde vraag: Is deze kist werkelijk *die scrine*, waarin anno 1345 de mirakuleuze hostie is bewaard geworden? Vóór dat deze vraag, op deugdelijke historische gronden met *ja* beantwoord is, valt het moeilijk uit te maken waar zij, als oud Amsterdamsch gedenkstuk, terecht behoort te komen.

Het is niet mijn voornemen, mij te mengen in den strijd omtrent de vraag, waar de kist thuis zoude behooren, evenmin als ik het toen noodig achtte mijn oordeel uit te spreken over de echtheid van dit meubel als de „Mirakelkist.” Ik heb een bijzondere voorliefde voor het behoud van volkstradities, en reeds vroeger vóór den pennestrijd in Maart, had ik ook mijn meening ten gunste van deze kist medegedeeld. ¹⁾ Ofschoon een nader onderzoek betreffende haar geschiedenis mijn geloof in haar echtheid als „Mirakelkist” wel zeer sterk aan het wankelen had gebracht, en ik aan den grooten ophef, die van dit voorwerp bij de Mirakelfeesten in Maart '95 gemaakt werd, geenszins mijn onverdeelde instemming kon geven, achtte ik de geheele zaak niet van zoo overwegend belang, om mij geroepen te gevoelen de echtheid der kist in 't openbaar te bespreken. In allen geval meende ik dat twijfel in deze onbesliste vraag nog wel geoorloofd was.

Toen de kist van het Burgerweeshuis in September 11. opnieuw werd tentoongesteld, in de Kunstzaal van het Panorama-Gebouw, bij de *Ten-*

---

¹⁾ (Januari 1895) *Katholieke Illustratie* 28e Jg. No. 42.

toonstelling *Oud-Amsterdam*, die belangrijk genoeg was om haar in een feuilleton in *De Tijd* van 7 Oct. '95 bij de liefhebbers aan te bevelen; — toen dacht ik waarlijk niet dat ik het vermoeden zoude opwekken „tot onze protestantsche stadgenooten te behooren,” door de kist in dat opstel, — geteekend XX, — in de volgende bewoordingen te gedenken :

„Bij deze kerkelijke merkwaardigheden sluit zich nauw aan de inzen-
ding van het Burger-Weeshuis, waartoe ook de zoogenaamde *Mirakelkist*
behoort, waarin, volgens de overlevering, het eerst door Jan Wagenaar
vermeld, de wonderdadige hostie van het Mirakel van Amsterdam geborgen
zou zijn geweest anno 1345.

„Ofschoon stellige nadere bewijzen ontbreken tot bevestiging der over-
levering, verdient toch wel vermelding het feit, dat deze kist tot het jaar 1579
in het bezit is geweest van het H. Sacraments Gilde der H. Stede, hetwelk
in 1363 reeds bestond en dat haar gebruikte voor de bewaring van rente-
brieven en haar in de sacristie der kapel een veilige plaats had gegeven.
Merkwaardig is de kist dus zeker, en nog nooit is de gelegenheid om
haar van nabij te beschouwen zoo gemakkelijk geweest als op deze ten-
toonstelling.”

Hierdoor meende ik omtrent de kist beknopt te hebben medegedeeld
al wat er van te zeggen valt, ja, zelfs een nieuw gezichtspunt omtrent
hare authenticiteit te hebben aangegeven, door er op te wijzen dat de
kist in het bezit is geweest van een Gilde dat in 1363, dus achttien jaar
na het Mirakel van 1345, reeds zeker bestond. 1) De uitdrukking „de zoogenaamde *Mirakelkist*” is toch wel zoo onschuldig en zoo gewoon, dat zelfs de vurigste voorstander der echtheid van de kist, zich evenmin aan haar kan ergeren als wanneer men spreekt van „de zoogenaamde Nieuwe Kerk”, „de zoogenaamde Heilige Stede”, „het zoogenaamde Burger-Weeshuis” of „het zoogenaamde ronde Beggijnhof.” Niemand zal die uitdrukkingen toch anders verstaan dan in de beteekenis van : zooals de N. Kerk

---

1) Uit het feit evenwel, dat een Gilde, hetwelk in 1363 reeds bestond, in het jaar 1579 de kist bezat, volgt natuurlijk geenszins dat ook de kist reeds in eerstgenoemd jaar aan dat Gilde behoorde, of zelfs toen reeds gemaakt was; tenzij voor dezen hoogen ouderdom nog andere bewijzen bestaan.

enz. enz. genoemd worden, zonder daarbij juist terstond te moeten denken aan twijfel bij hem die zoo spreekt; een gevoelen dat overigens in deze zaak onverklaarbaar, noch ongegrond kan wezen.

Niet weinig was ik dan ook verrast toen in *De Tijd* van 14 October ll. van niemand minder dan van Mgr. B. H. Klönne, Pastoor van het Begijnhof te Amsterdam, een artikel verscheen dat met vette letter tot titel voerde: **De Mirakelkist** en begon met de betuiging dat de uitdrukking „de *zoogenaamde* Mirakelkist,” „ongetwijfeld bij den lezer het vermoeden zal hebben opgewekt dat de schrijver van het overigens niet onverdienstelijke opstel tot onze protestantsche stadgenooten behoort.”

Zulk een vereerende onderscheiding was nog aan geen mijner bescheiden pennevruchten ten deel gevallen, en voor het eerst begreep ik welke macht er in mijn eenvoudige woorden schuilde, die mij zoo maar, zonder meer, tot een van Luther's volgelingen deden bestempelen. Toch meende ik mij dit bedenkelijke voorrecht, zelfs niet van zulk een hooggeachte zijde, te mogen laten welgevallen en te moeten opkomen zoowel tegen deze welwillende verdachtmaking als tegen de argumenten, waarop de HoogEerw. schrijver verder zijn meening omtrent de echtheid der kist als de Mirakelkist gegrond had.

Daarom plaatste ik in *De Tijd* van 21 October een opstel getiteld: *De zoogenaamde „Mirakelkist” van Amsterdam*. Maar de beperkte ruimte van een dagblad verhinderde mij de kwestie van de authenticiteit der kist volledig te behandelen. En daar zoowel de redactie als ik, de kolommen van een dagblad minder geschikt achtten voor een dergelijk debat en ook mijn HoogEerw. aanvaller in een kort berichtje in *De Tijd* van 28 Oct. blijk gaf den strijd verder te willen ontwijken, maakte ik het voornemen de „Mirakelkist” in een afzonderlijke studie bij gelegenheid eens te bespreken.

Getrouw aan mijn voornemen bij het begin van dit boekje geuit, zal ik mij hierbij tot een kalme bespreking der feiten bepalen, zonder in polemieek te vervallen.

Het zal den lezer aangenaam zijn daarbij ook het opstel, zoeven genoemd, te kunnen naslaan, omdat deze bladzijden de aanvulling zullen bevatten.

Deze brochure zal tevens gelegenheid aanbieden, al de verschillende **aanhalingen** en documenten onverkort weêr te geven.

In de eerste plaats werd door mij de vraag behandeld of de traditie die omtrent deze kist kan worden aangewezen, inderdaad reden van bestaan heeft en of zij vertrouwen verdient. Doch terwijl ik mij voorbehoud om hierop nog nader terug te komen, is het, dunkt mij, van meer belang vooraf na te gaan welke gronden de kist in zich aanbiedt voor de veronderstelling dat zij inderdaad de Mirakelkist van 1345 kan wezen.

De eerste vraag, die dan natuurlijk gesteld moet worden, is deze: hoe hebben de tijdgenooten van het Mirakel de bergplaats aangeduid, waarin de vrouw de H. Hostie heeft nedergelegd? Zij waren het dichtst bij de gebeurtenis en zullen stellig omtrent den aard en het karakter van deze berging de zuiverste mededeeling hebben verstrekt.

Wij kunnen ons tot niemand beter wenden dan tot Willem van Hildegarsberch, den sprookspreeker van Hertog Aelbrecht van Beieren, Graaf van Holland, die stellig vóór 1380, dus 35 jaar na de gebeurtenis, een zeer uitvoerig berijmd verhaal van het Mirakel heeft opgesteld. En het verdient opmerking dat deze schrijver die bergplaats in zijn geheele dichtstuk met geen ander woord aanduidt dan met den naam *scrijn* of *screen*. Tot vijfmaal komt dit woord voor in zijn gedicht *Van den Sacramente van Amsterdam*, te weten in vers 156, 168, 176, 247, 253, ¹⁾ wel een bewijs dat Hildegarsberch aan die kist geen andere benaming wil geven. Welke is nu de juiste beteekenis die in zijn tijd, de 14e eeuw, en door hem in 't bijzonder, aan het woord *scrijn* gehecht werd?

Het woord *scrijn*, *schreen* of *scrine* had in de middeleeuwen zeer veel verschillende beteekenissen. Het is van belang te onderzoeken welke

-
- 1) 156. Doe leyden sijt op een cussen neder,
Ende droeghent daer mede in enen schryn.
168. Doe woud hijs ymer wesen vroude,
Ende hiet datmen hem tscrijn ondede.
176. Doe leyde hijt neder ende zweech,
Inden scrijn ende wort besloten.
247. Doe si thuus hadden alleen,
Doe ghinghen si weder totter schreen.
253. Ende loken den schreen mit haesten toe.

daarvan het meest in overeenstemming is met den zin waarin Hildegabersch het gebruikt heeft in 't algemeen, en in 't bijzonder in zijn gedicht *Vanden Sacramente van Amsterdam*.

„Scrinium heeft reeds zeer vroeg in de *germaansche* talen burgerrecht verkregen en wel hoofdzakelijk in de beteekenis *doodkist* en *reliquieënkast*.”¹⁾

Melis Stoke (*Rijmkroniek* IV 456) verhaalt bij de vinding van het gebeente van Willem II te Hoogwoud:

Daer leit de coninc in een *scrine*.
Teerste dat si ter *scrine* quamen
Ende tghebeente daar vernamen,
Spraken si, . . . enz.

Evenzoo van het lijk van Floris V (t. a. p. V. 90):

Si balsemden ende bereden
Ende leidene in een *scrine*.

Als *reliëkkast* gebruikt hij het woord, (t. a. p. II. 91):

Ende offerden daer misseghewaden
Ende gout, daer men mede soude begaden
Sint Aelbrechs *scrine*, daer hi in leghet.

Namelijk in de abdijkerk van Egmond.

Het woord komt ook voor in de beteekenis van *boeken- of archiefkist*: „So wilt my seynden copie uyt uwen *scryn*, hoe dat Sergius die Paus Willebrordum maecte.” (Beka, bij Mattheus, *Analecta* III. 24.) Hier wordt gemeend, een afschrift van de bulla uit de archiefkist.

Verder wordt het gebruikt als *bagage-kist* voor een leger of voor een koopman:

Scepe, waghene, tenten, *scrine*,
Spise, dranc ende ander gescal
Wonnen de Zeelander al. (Stoke, *Rijmkr.* III. 464.)

In *Floris en Blancefloer* gaat de koningszoon op reis als koopman: (vers 1818;)

Siin orse ende siin someren dedi ontscepen,
Siin *scrinen*, siin malen te lande slepen.

¹⁾ Zie het opstel van A. van Berkum, *Over rom. en germ. lijkplechtigheden*. Tijdschr. v. Ned. T. en L. XII. bl. 57. (1893.)

In de beteekenis van geheime *kist* wordt het ook gevonden; Maerlant verhaalt van een krijgsman die vermoord ligt: (*Spiegh. Histor.* 4e part. Ite B. Cap. XI, v. 90):

An sinen rieme, daer hi lach gegort,
Was een slotel vonden mede,
Die horde tsire *scrinen* heimelichede,
Daer in was vonden moenx abijt.

De overgang hiervan op *geldkist* is zeer natuurlijk:

Hi boot gevult met scatte,
Tweehondert *scrine*. (*Parthenopeus*, v. 1491.)

Zoo ook *Rose*, v. 4967:

Altoes hebben si drie pinen
Die gene die gaderen tgelt in *scrinen*.

Bij Willem van Hildegaersberch komt het woord evenzeer in deze beteekenis voor; (*Vanden Sloetel*, vers 220.) Een rijk man die een grooten schat heeft, zal den sleutel wel bewaren;

Dat nyemant el en creghe ghewout,
Die tot sinen *scryen* of *kiste*
Comen mocht mit nauwer liste,
Al daer syn schat in werde geschoert.

Het verdient opmerking, dat de dichter hier onderscheid maakt tusschen *scrijn* en *kist*. Waren deze twee woorden voor hem één en hetzelfde begrip, hij zou ze niet naast elkander, gescheiden door *of*, gebruikt hebben. Met *kist* bedoelt hij ongetwijfeld een *grootte* geldkist; maar dan moet hij met *scrijn* ook een *kleiner* geldkistje aanduiden, in tegenstelling. Men zou dus moeten verstaan: hetzij hij zijn schat in een klein kistje, of in een groote kist bewaart, waar zijn geld listig uit wordt gestolen.

In vers 230 bezigt de dichter het woord *kist* alleen en afzonderlijk, omdat hij een vergelijking maakt, die de beteekenis van groote geldkist weer nauwkeurig aangeeft. Het is van belang den geheelen zin over te schrijven:

226. Heeft een man een slot alleyn
Van schat of van aertschen goede,
Entaer toe doet alsulke hoede,
Dat hi den slotel wil ghebruken

230. Ende op ende toe die *kiste* luken,
 Soe ist oec reden dat een heer bekent,
 Wie syn selfs lichaem mint
 Entaer den sloetel of bewaert,
 Ende lyf noch goet voer hem en spaert.
235. Ist in weelden of ist in zeer.

Het geld in de kist, en de geestelijke schat dien de mensch in zijn lichaam bewaart, worden door den dichter vergeleken; daaruit blijkt ook weer dat, waar hij iets groots wil aanduiden, zooals het menschelijk lichaam, hij het woord *kist* gebruikt en niet *scrijn*. En, als om ons het bewijs te leveren, dat hij een groot onderscheid maakt in de beteekenis der woorden, die dit begrip *kist* uitdrukken, gebruikt hij ze nog eens, enkele verzen later, in één zin, en in gradatie:

236. Alsulken schat is veel meer
 Dan enich schat van aertschen goede,
 Diemen sluit in vaster hoede
In scrijnen, in coffer of in lade. ¹⁾

Een *scrijn*, een *coffer*, een *lade* en een *kist* hebben dus voor Hildegaersberch een onderling wel onderscheiden beteekenis, die vooral door de grootte van het voorwerp wordt bepaald.

Men mag niet over het hoofd zien, dat er nog een andere beteekenis

---

¹⁾ De nauwkeurige beteekenis van deze woorden zal ten duidelijkste het groote verschil, dat tusschen de voorwerpen bestaat, doen uitkomen, vooral onder de toelichting door het *Middelnederl. Woordenboek* van Verwijs en Verdam, in de voorbeelden gegeven.

Een *kist* is een draagbare bewaarplaats van hout of ijzer gemaakt; ook beteekent het ons *kast*. Voor eene *kleine* kist werd niet dit woord, maar *kistkijn* gebruikt. — Een *coffer* is een kist met gebogen of gewelfd deksel, vooral bestemd, blijkens de voorbeelden, voor waarden, evenals *scrijn*: »*scrijnen, tresoiren . . . kofferen.*» (Publ. d. Limb. 19.167.) »*Van den kofferkenne, daer men den kielck ende andere silvere in besteit.*» (Ypriania I. 168.) Ook reiskoffer als bij Hildegaersb. bl. 124, vers 20: »*Want als wi varen totter mouden,* (in het graf) *Soe en vinden wi cofer gheen geladen.* — Een *lade* beteekent o. a. kist, kistje, koffertje, in het algemeen een houten voorwerp waarin iets geborgen wordt, dus synoniem met de andere woorden. Ook kist om schatten te bewaren. »*Die Leviten setteden gods arke van den wagen, ende die lade . . . daer die gulden vaten in waren.*» I. Sam. 6. 15. (bij Stallaert II. 130.) Ook van de II. Maagd: »*Arche van Noe, suyver la, lof edel, minlicke Maria.*» (*Profyt. Liedb.* 99. 74. 4.) Het *Woordenboek* is nog niet tot *scrijn* gevorderd.

voor *scrinium* bestaat, die door het oud en nieuw fransche *éscrint*, *ecrin*, juweelkistje wordt aangegeven.

„Eigenaardig is, (zegt de heer A. van Berkum, in zijn bovenaangehaalde studie) dat zich in de *romaansche* talen noch de beteekenis *kast* „noch die van reliquieënkast ontwikkeld heeft. In een *écrin*, een *scrigno* „(Ital.) en een *escriinio* (Port.) wordt nooit iets eerbiedwaardigs, wel iets „kostbaars bewaard; een *écrin* is een „*coffret pour serrer les bijoux*“; een „*scrigno* doet dienst als „*forziere per conservar danari, ori, gemme*“; in „een *escriinio* bewaart men papieren van waarde.” Vroeger merkte deze schrijver op, dat in het Vlaamsch *scrijn* = *doodkist* en *reliquieënkast* nog in volle kracht bestaat.

Is het nu wel aan te nemen dat de beteekenis van *scrijn* = *éscrint*, in de romaansche talen gebruikt als kistje voor juweelen, kostbaarheden en toiletzaken, in het middelnederl. geheel onbekend zoude zijn?

Ik meen het tegendeel te kunnen aantoonen en mijn bewering door Hildegasberch bevestigd te zien. Eerst wijs ik echter op de volgende plaats (Verwijs, X *Goede Boerden* I. bl. 3 v. 59.)

Hi leide die vrouwe ende ginc haer togen
 Int *scrine*, ocht haer iet mochte behagen
Enech juwel, dat si woude dragen.
 Haer selfs man dien vant si daer in.

Al is deze zeer onkiesche *Boerde* bezwaarlijk verder aan te halen, deze passage bewijst toch stellig dat de beteekenis *scrine* = *juweelkist* in het middelnedl. volstrekt niet onbekend is, al schijnt hier de juweelkist van vrij grooten omvang geweest te zijn.

Ook Hildegasberch heeft het woord eveneens in deze beteekenis gebruikt, doch overdrachtelijk bij een vergelijking: God, als *scrijn* der genaden, dat is kistje om die kostbare kleinodiën te bewaren; vers 172, *Vanden goeden Ridder* begint:

„Nye en en bleffer mensch bedroghen,
 Die sijn hope hilt an God;
 Hi is sloetel ende slot
 Enter salicheiden *scrijn*.”

In zijn *Verklarende Woordenlijst* op de *Gedichten van W. v. H.* bl. 304, geeft Dr. Verwijs dan ook geen andere verklaring van *scrijn*, dan

schrijn, *kistje*, als diminutivum. Evenzoo de geleerde taalkundige Dr. M. de Vries, in het glossarium tot de *Lekenspieghel*, in 1330 gedicht door Jan Boendale; hij verklaart: *scrine*, *schrijn*, *kastje*.

In de *Teuthonista*, het oude woordenboek van Van der Schueren komt *scrijn* evenzeer voor, als synoniem met *dose* (bl. 53 in voce *cofferen*, en bl. 145 in voce *lade*), hetgeen aanwijst dat de beteekenis klein kistje voor *scrijn* niet is uitgesloten.

Het middelnederl. bezit nog een ander woord, dat wel aan het Italiaansch ontleend zal zijn en eveneens, zoowel in de beteekenis van groote sterke kist, als in die van klein, kostbaar kistje voorkomt, te weten *frotsier* of *fortsier*.

Als *groote kist* komt het voor o. a. *Belg. Mus.* IX. 191.

Ghy, rijcke pachters ende rentieren,
Al zijn u solders vol corens, vol hoys.
U kisten vol gheldts, ende u *fortchieren*.

Als *klein, kostbaar kistje* vindt men het gebruikt:

Media nam een *gulden fortsier*.
Daer an gemaelt was menich dier.

(Blommaert, Oudvl. Ged. II, 80, vs. 453.)

Ic gaeft u al onghetolt
In een *fortsier*, was *yvorijn*;
Noch soude ment vinden in uwe *scrijn*.

(*Esmoreit*, v. 989.)

Het blijkt dus dat even als bij *scrijn*, ook bij *fortsier* de eene beteekenis de andere niet uitsluit. De beteekenis, die *escrint* in het Oudfransch had, en nog heeft, kan dan ook in het middelnederl. aan dat woord niet ontbroken hebben, en Hildegarsberch onderscheidde het m. i. in deze beteekenis van *kist*, zooals uit de zoo even aangehaalde plaatsen blijkt. In zijn gedicht *Vanden Sacramente* past het woord *scrijn* zeer goed in de beteekenis van *escrint*, doch in geen der bovengenoemden.

Wil men nauwkeurig ingelicht zijn omtrent een *scrijn*, *escrint*, dan bestaat er geen betere bron voor de juiste kennis der beteekenis, het gebruik, en het uiterlijk, ja zelfs voor het maaksel van dergelijke meubels uit dien tijd, dan het uitvoerige werk van Viollet-le-Duc: *Dictionnaire raisonné du*

mobilier français. En over het meubel, dat ons hier bezighoudt, is hij al bijzonder uitvoerig in zijn mededeelingen. Aan het woord *écriin* (*escriint*) kent hij echter geen andere beteekenis toe dan die van: **Coffret**, *Coffre*, *escriint*. *Petit coffre*. (Vol. I, p. 75). Hij maakt wel degelijk onderscheid met *bahut*, *chasse*, *huche*, waarmede grootere kisten worden genoemd.

»Pour les dames, cofres ou escriint
Pour leurs besognes herbergier.”

zingt een fransch dichter uit de middeleeuwen. Een ander uit de 14e eeuw, die beschrijft hoe een zoon de kostbaarheden zijner moeder steelt, zegt:

»En la chambre [de] sa mère, privéement entra,
Une huche rompi, où escriin trouva,
Où les joiaux sa mère cachés estoient là.”¹⁾

Hij verbreekt dus de groote kist (la huche), waarin hij een scrijn (*escriin*) vindt, waar zijn moeder haar juweelen bewaart.

Wil men tot de vaste overtuiging komen dat *écriin* in de middeleeuwen vooral beteekende klein kistje, koffertje, voor kostbaarheden, toiletzaken enz., dan leze men, behalve het zoeven aangehaalde artikel, ook wat de architect-archeoloog op bl. 374 en volgg. over den „Ecrinier” verhaalt.²⁾ Nu werpe men hier niet tegen op dat Viollet-le-Duc slechts het *fransche* woord verklaart; ook hiermede heb ik rekening gehouden. Immers, ons *scrijn* hangt innig samen met *escriin* en het is wel aan te nemen, dat hetzelfde woord bij ons ook een dergelijke beteekenis gehad zal hebben; bovendien was de invloed van Frankrijk in de 14e eeuw op onze vaderlandsche zeden en gewoonten nog zóo sterk,³⁾ dat men niet kan veronderstellen dat 's Graven sprookspreker, gewend aan het hof te verkeerē, het

¹⁾ Aangehaald bij Viollet-le-Duc, p. 75 en 30. Vol. I.

²⁾ Cet *écriin* est pour enfermer tous les objets de toilette de la dame; dans les tirtettes du haut, elle met d'un côté les parfums, de l'autre tous les menus objets de la coiffure, peignes d'ivoire, épingles, poudre blonde et poudre d'or; dans celles du bas, elle enfermera ses bijoux de col, de coiffure et de corsage, ses bracelets, ses baguiers, son riche fermail, son aumônière brodée, ses ceintures d'orfèvrerie, ses patenôtres, et tant d'autres menus objets de femme. Mais il ne faut pas perdre de place dans des meubles de ce genre, qu'on emporte souvent en voyage, etc. (Bl. 377, waarbij ook de afbeelding van een merkwaardig ivoren *scrijn* voorkomt.)

³⁾ Vglk. Blok, *Gesch. v. h. Ned. Volk*, II, bl. 94.

woord scrijn, dat hij door de Vrouwen voor een toiletkistje hoorde gebruiken, aan een plumpe eikenhouten huishoudkist gegeven zal hebben.

Het komt er evenwel vooral op aan, te weten welke beteekenis de dichter zelf, die het wonderverhaal beschrijft, aan het woord *scrine* toekent en hoe hij dus de kist heeft willen voorstellen in zijn eigen spraakgebruik.

Bij mij is geen oogenblik de gedachte opgekomen dat Hildegaersberch heeft willen zeggen dat de vrouw uit het Mirakelverhaal, (al zegt Alberdingk Thijm ook dat zij tot de Dommers behoord kan hebben,) in het bezit geweest is van een *écrin*, zooals Viollet-le-Duc er beschrijft. Maar wel komt het mij voor, dat, waar de dichter een duidelijk onderscheid maakt tusschen *scrijn*, *coffer*, *lade* en *kist*, en het eerste bij hem in het bijzonder veeleer een *kleiner* kistje (hier wellicht voor kostbaarheden en vrouwelijke benoedigdheden) beteekend heeft, er volstrekt geen zekerheid bestaat om aan te nemen dat Hildegaersberch in zijn gedicht een kist bedoeld zoude hebben als nu nog in het Burgerweeshuis vertoond wordt.¹⁾

Al geeft de voorafgaande beschouwing reeds ernstige aanleiding om te betwijfelen dat de kist, welke nu in het Burgerweeshuis bewaard wordt de „Mirakelkist” van 1345 kan zijn, het mag niet worden nagelaten, ook op andere gronden aan te toonen, dat deze kist, welke nu daarvoor gehouden wordt, eveneens om verschillende andere redenen, die in dit voorwerp zelf haar grond vinden, geenszins dien naam verdient.

Vooreerst is het van groot belang het document te bespreken waarin anno 1579 de kist van het Burgerweeshuis vermeld wordt. Dit is tot nog toe het eenig bekende officiële stuk waarin deze kist genoemd staat. Het is een inventaris van den inhoud der kist in evengemeld jaar, op 20 Januari opgemaakt door de kerkmeesters der H. Stede in tegenwoordigheid van twee Schepenen en den Secretaris, toen op last van Burgemeesteren de goederen en bezittingen der Kapel aan het Burgerweeshuis overgingen. Met de welwillende toestemming van de tegenwoordige Regenten van deze stichting heb ik dit document overgeschreven en er voor het eerst gebruik van gemaakt bij mijn bespreking der kist in *De Tijd* van 7 Oct.

¹⁾ Dat de vrouw de hostie op een *cussen* (vers 217 op een *doec*) in het scrijn nederlegde, bewijst nog niet dat dit van grooten omvang geweest moet zijn.

1895. Het is belangrijk genoeg om het hier in zijn geheel over te drukken:

Op huyden den xx Januarij xvelxxix hebben Jan Pietersz. Coeckebacker ende Heindrick Henricxz. van Marcken regenten van de Capelle van de heylicher Stede door laste van myn heren de burgemeesteren gedaen openen een viercante groene kist toebehorende tsacraments ghilde staen[de] in tsacristie van de voirn. Capelle en[de] daer inne bevonden den perchelen van rentebrieven en andere ¹⁾ hier naer gespecificceert.

In den cersten een rentebrieff van zeven carolusguldens sjrs. verleden by Anthonis Jacobsz. tot behouwe van theylich sacraments outaer in de Heylicher Stede gedateerd den 28 Julij lxxvij. [1568.]

Een Rentebrieff van drie carolus guld. Jrs. verledn by Arent Henricx Leydecker tot behouwe als voirs. van dato de viije Aprilis anno xvclxlvij. [1547.]

Een rentebrieff van xij carolus gulden sjrs. verledn by Arent Heremansz. scheepstimmerman tot behouwe van de overwyven vande sacramentsghilde ter heylicher stede van date anno xvclij. [1552.]

Een rente brieff van vier goede goudene Wilhelmus hollantsche schulden, verledn bij Henrick Arentsz. tot behouwe vant sacraments outaer ter heylicher Stede van date die vije dach in decembri xiiijclvij. Op welcke brieve gelost is een wilhelmus schilt wt blycken by tghene op de rugghe van selve brieve gescreven staet. [1458.]

Een rentebrief van xv guld. sjrs. verlede by Jan Sael op reder ²⁾ tot behouwe van Symon Jans Inde harnich, die de voirsz. brieve getransporteert die vrouwen ³⁾ ofte regenten vant sacraments ghilde tot behouwe vant selve gildt; gedateerd de rentebrieff den xxje Junij xlj. [1541.]

Een rentebrieff van zes gulden sjrs. verled bij Jan Otsz. huystimmerman tot behouwe als boven. In date den xxxe meye dusent vyfhondert lix. [1559.]

Een rentebrieff van xvi gulden sjrs. verled bij Pieter Jelisz. tot behouwe als bove gedateerd den iiij Julij dusent vyfhondert en tsestich. [1560.]

¹⁾ In plaats van *andere* stond *goederen* dat geschrapt is.

²⁾ Een *opreder* is de persoon die de lakens opvouwt wanneer zij van de ramen komen. Zie Brouwer Ancher *De Gilden*, bl. 241.) Symon Inde Harnich, in het harnas, is zeker een wapensmid.

³⁾ Hier stond *overwiven*, dat is doorgehaald.

Een rentebrief van zess carolus gulden sjs. verled by Cornelis Ren Int duifjen ten behouwe ut supra. In date den xxiiiē dach Julij dusent vijf-hondert lxiij. [1564.]

Een oudt eygen briefke van veertich schellinck hollants verled by Roemer Arents, Jan Rode ende Symon Smit Meynertsz als overluyden van Sinte Pieters gasthuys tot b[eh]ouwe als voersz. van date imiije lxxiiij. [1374].

Een oudt eygen brief van twintich leliaerts daer voer men betaelt xx carolus stuvers houde[nde] upte saen verschynen meye ¹⁾.

Een brief van twee vranckrycxē schilden sjs. verled by Ghyske Bock Jansz. tot behouwe vant sacramts ghilde van date des saterdaghe na Ste. Martinus dach in de winter imiijelxiij. [1363.]

Een vidimus van een rentebrief van xxxiiij schell. hollant verleden by Gerrit Jansz. van Warmer ²⁾, Pouvels Gerritsz. en Claes Gerritsz. vuyt welcke brieve tsacrament ghilde competeert een schellinck sjs. in date den iij Junij imiijicix. [1409].

Een hantschrift ofte obligatie van xij gulde sjs. verled by Claes Pietersz, Marten Symons, Jan Visscher en Jacob Franssen Zael, regenten van de Leprosen inde name vande selve Leprosen tot behouwe van tsacramentsghilde, in date den xxviē februarij xvclxx. [1570.]

Een register getituleerd dit boeck die heylighe Stede ende is inhoudende van die rente ende pachten toebehoerende theylich cruys outaer in die heylighe Stede.

Item ende noch een gulde aen payemente.

Actum ut supra presen[tibu]s Jacob Banninck en Gerrit Jansz. Delff schepene.

In kennisse van my als secretaris.

*Cornelis [...merk...] 1579.
secrts.*

(Archief, No. 183, Afd. B⁵).

Wat is de aanleiding geweest tot het opstellen van deze inventaris, en welke gevolgtrekkingen kunnen uit dit document gemaakt worden? Een blik op enkele feiten in de geschiedenis van het weeshuis kan dit duidelijk maken. Van oudsher stond het „Arme weeskijnderenhuis”, dat tot 1580 gevestigd was in het huis „De Goude”, later de „Keizerskroon”, in eenige verhouding tot de kapel der Heilige Stede in de Kalverstraat.

¹⁾ Staande op de Zaan.   ²⁾ Van Wormer.

In de katholieke tijden was dat zeer natuurlijk; waar zouden die verlaten kleinen meer troost vinden dan bij het heiligdom waar het H. Sacrament nog meer dan elders vereerd werd. Dit gaf ook aanleiding tot stoffelijken steun van de H. Stede aan het Weeshuis, zoodat bij resolutie van de Vroedschap d.d. 28 Sept. 1553 besloten werd aan Regenten van het Weeshuis toe te staan in de Nieuwe kerk en in de Kapel ter H. Stede het „derde brood” te mogen hebben, alsmede alle weken een „bede met een schelle bij de huizen” te mogen houden, dat is een collecte te mogen doen.¹⁾ Het weeshuis bleef evenwel in zeer behoeftige omstandigheden verkeerden, zoodat op allerlei wijzen getracht werd daarin te voorzien, onder andere in 1560 door het houden van een loterij, waarbij echter de 3340 verkochte loten slechts *f* 400,— oprachten.²⁾

Is het te verwonderen dat, toen in Mei 1578 door de „alteratie” of het geusworden van Amsterdam, de goederen der katholieke kerken en kloosters, als „bona vacantia”, vervreemd werden, hierin een welkome gelegenheid gevonden werd om ook aan den nood van het Weeshuis, waarvoor de stedelijke regeering steeds veel zorg had,³⁾ tegemoet te komen. Bij resolutie van 10 Maart 1579 werd dan ook bepaald, dat wegens de groote armoede welke de kinderen in het weeshuis lijden, aan het huis in eigendom gegeven worden: „alle den goeden ende renten de voorsz. Cappelle toebehoort hebbende, gheenen uijtgesondert.” Men vindt deze belangrijke resolutie hierachter (bijlage A) in haar geheel afgedrukt.⁴⁾ In de tweede helft van 1578 hadden de Regenten van het Weeshuis reeds, volgens deze resolutie, gevraagd om de goederen der H. Stede te mogen ontvangen. Maar voor dat dit verzoek kon worden toegestaan, moesten eerst die eigendommen nauwkeurig omschreven en gescheiden worden. Om hiertoe te geraken werd o. a. op 20 Januari 1579 de inventaris van de kist van het Sacra-

¹⁾ Archief B. W. Afd. A. Dl. II. No. 3.

²⁾ Arch. B. W. Dl. I. No. 53.

³⁾ Het Weeshuis werd nog bovendien op 3 October 1578 begiftigd met *f* 2000.— van het verkochte zilverwerk der Nieuwe Kerk (Arch. B. W. Dl. II. Afd. A. No. 6) en op 24 en 31 Maart en 6 Juni 1579 met al de bezittingen van het S. Lucie-klooster (Arch. B. W. I. c. No. 8), alsook op 15 Mei 1579 met al de eigendommen van het Karthuizersklooster (Dl. I. No. 44, fol. 35 v°.)

⁴⁾ Arch. B. W. Dl. II. A. No. 7. (Zie bl. 39.)

mentsgilde opgemaakt en eerst dáárna, den 10den Maart, gingen de bezittingen der H. Stede aan het Weeshuis over.

Het blijkt evenwel, dat de Regenten van het Weeshuis, ook reeds voor dat deze resolutie genomen werd, het bezit, althans het beheer van de goederen en renten der H. Stede erlangd hebben. Het bewijs hiervoor wordt geleverd door het Boek der „*Profijten van de rente die de capel van de Heilighe Stede in comende heeft, bij ons angevanghe den 16 September 1578,*” waarin tevens is opgenomen het „*Register van de huijse de capelle van de Heiligher Stede tho comende bij ons angevanghe den 16den September Anno 1578.*” Dit vrij belangrijke boek kan slechts door Regenten van het Weeshuis zijn gehouden, want het heeft altijd tot hun archief behoord, evenals het daarin nu nog berust. ¹⁾

Nadat aldus de bezittingen van de H. Stede in Sept. 1578 zorgvuldig geboekt waren, om later in Maart 1579 bij bovengenoemde resolutie aan het Weeshuis te worden overgedragen, bleven in de Kapel nog andere eigendommen achter, die als behoorende aan een afzonderlijke corporatie, niet terstond met de andere bezittingen vervreemd konden worden door de stedelijke Vroedschap. Het waren de rentebrieven van het H. Sacramentsgilde, aan de H. Stede verbonden, maar onder eigen bestuur staande.

Men kan veilig aannemen, dat deze corporatie, waarvan een groot aantal

¹⁾ Archief, B. W. Dl. I. No. 52. Het in de noot op bl. 24 vermelde bewijst ook dat Regenten van het Weeshuis dit boek hebben aangelegd.

Ofschoon deze beide, in een folio boek in perkamenten omslag, geschreven registers menige belangrijke mededeeling omtrent de H. Stede bevatten, dragen zij te zeer het karakter van een voorloopig aangelegd of kladboek om geheel te beantwoorden aan hetgeen de titel te verwachten geeft. Zoo zijn de 24 huizen die het register vermeldt slechts aangeduid met de letters A. tot X. zonder nadere ligging. Slechts 4 perceelen waarvan twee in de onmiddellijke nabijheid der kapel, zijn met name omschreven omdat zij in 1578 voor het eerst verhuurd werden.

Het zijn: (fol. 81.)

- I. De »zuyderhoek vande thore met de thore,» voor zes jaar verhuurd v. Mei 1578.
- II. Een »huys staende in Sinte Jeroens steech,» voor één jaar van Mei 1578.
- III. Een »huys staende ande veste bijde molen met 6 wiecken» voor één jaar van Mei 1578.
- IV. Een »loets staende achter de heyligher stede besyde het wolhuys» voor drie jaar van Mei 1578.

vrouwen lid was (in 1531 worden er wel 300 als zoodanig vermeld), reeds kort na het jaar 1345, waarin het Mirakel is voorgevallen, werd opgericht. Immers de rentebrieven, zooeven genoemd in de inventaris der kist, vermelden, dat reeds in 1363 door Ghijske Bock Jansz. twee Vranckrijksche schilden, en in 1374 door de overlieden van Sinte Pietersgasthuis veertig schellingen Hollandsch ten behoeve van het Sacramentsgilde verleend werden. De groote beteekenis van dit gilde blijkt uit de zorg waarmede de zoogenaamde „overwiven” steeds uit vrouwen der eerste en voornaamste familiën van Amsterdam gekozen werden. De leden van het gilde moeten dan ook wel uitsluitend vrouwen geweest zijn.¹⁾ Men kan toch niet denken, dat een bestuur van vrouwen ook over mannen zal zijn aangesteld, en herhaaldelijk blijkt het, dat enkel vrouwen aan het hoofd van het gilde gestaan hebben, behalve de geestelijke leider. Een schepenbrief van 1498 vermeldt in deze waardigheid: 1. Geertruijdt Huge Jan zoons weduwe,— 2. Nelle Boel Jacob Bickerswif,— 3. Elisabeth meester Willem Andries zoons wif, — en 4. Wendelmoet Claes Heijnen wif; in 1531 worden als „overwiven” genoemd: 1. Engeltje Kors, — 2. Trijn Hillebrants, 3. Griet, de Weduwe van Jan Huygens, — en 4. Geert Willem Coecks huisvrouw;

Benevens: De »wal after die heyliger stede, streckende vant wolhuys suutwaert op tot an die steyger toe,” voor vier jaar van Mei 1584.

In het *Recueil*, dat in 1692 is opgemaakt van de bezittingen van het Burgerweeshuis vind ik nog vermeld: »Wegens de Capelle van de heyliger stede in de Calverstraet. — Een Boeck of Register van de Brieven ende Renten der Heyliger stede getekent No. 1. — Een Boeck of Register van de Rente die de Capelle vande Heylige stede inkomen heeft. Anno 1579, getek. No. 2. — Een boeckje in 4 wegens de dienste vande Capelle, en de huur vande huysen van deselve, getek. No. 3.”—

No. 1 zal vermoedelijk het boek zijn, vermeld in de inventaris van de kist; No. 2 het zooeven genoemde boek in 1578 aangevangen; en van No. 3, dat van groot belang geweest zal zijn, moet helaas, evenals van No. 1 de spoorlooze verdwijning betreurd worden. Immers 26 November 1806 is, volgens de notulen, ook uit het archief van het Weeshuis, een menigte papieren afgewogen en naar den molen gezonden.

Ik acht de vermelding van deze verschillende boeken van nut om den loop van zaken bij den overgang der goederen hierboven medegedeeld, nog nader toe te lichten.

¹⁾ Zie ook Ter Gouw, *De Gilden*. 1866, bl. 47. De namen dezer overwiven vindt men voor 1498 bij Pluym, bl. 59; 1531 bij Ter Gouw, *Amsterdam* Dl. IV, bl. 198, en 1573 bij Wagenaar, *Amsterdam*, Dl. VII, bl. 413. (8o Ed.)

en in 1573, dus vijf jaar vóór de alteratie, waren de „overwiven”: 1. Trijntgen Hendrix, — 2. Aef Jacobs, — 3. Trijntgen Pieters en 4. Marie Claesdr. Het staat dus vast, dat in den regel vier vrouwen aan het hoofd van het Sacramentsgilde gestaan hebben, en dat het als een zelfstandige corporatie beschouwd moet worden.

Hieruit volgt, dat de eigendommen van het Gilde maar niet evenals die der H. Stede, *sans forme de procès* aanvankelijk onder het beheer en later in 't bezit van de Regenten van het Weeshuis gebracht konden worden; maar dat heeren Burgemeesters aan Regenten van de Kapel der H. Stede eerst last gaven om de vierkante groene kist, welke in de sacristie der Kapel bewaard werd en aan het Sacramentsgilde toebehoorde, te doen openen en de hiervoor afgedrukte inventaris van haar inhoud te doen opmaken, alvorens dien aan het Weeshuis over te dragen ¹⁾. Op 20 Januari 1579 volvoerden Jan Pietersz. Coeckebacker en Heindrick Henricxz. van Marcken, de toenmalige Regenten der H. Stede, deze opdracht, in tegenwoordigheid van de schepenen Jacob Banninck en Gerrit Jansz. Delff, benevens den Secretaris.

Zij vonden de kist dus ongeschonden gelijk zij door het Sacramentsgilde was achtergelaten; want ware dit anders geweest, dan hadden zij niet kunnen nalaten hun bevinding in de acte der opening te vermelden. Niet onwaarschijnlijk zijn de sloten bij die gelegenheid door hen opengebroken bij gebrek aan sleutels, en in den toestand geraakt waarin zij zich nu nog bevinden. De inhoud der kist was dus gelijk hij ook in de katholieke tijden geweest was, en bleek te bestaan uit: drie rentebrieven ten behoeve van het H. Sacra-

---

¹⁾ Het is opmerkelijk dat geen der rentebrieven, welke in de kist gevonden werden, voorkomt in de boeken door het Weeshuis aangelegd, nadat de goederen der H. Stede daaraan waren overgegaan. Wellicht waren de brieven voor het meerendeel van geen waarde meer of vervallen in den loop der jaren, zooals met nog enkele oude rentebrieven van het Burgerweeshuis het geval was. Of zijn *deze* rentebrieven misschien *niet* aan het Weeshuis overgegaan met de eigendommen der H. Stede, en is de officiële inventaris juist opgemaakt om de bezittingen van het Sacramentsgilde af te scheiden van die der Kapel omdat het gilde zijn rechten vindiceerde? In dat geval is het afschrift van de inventaris van 20 Januari 1579 ook volkomen op zijn plaats in het Burgerweeshuis, om Regenten te kennen te geven welke rentebrieven afgezonderd moesten blijven. Maar dan ook pleit het tegen de echtheid der kist dat het Sacramentsgilde haar niet behouden heeft, maar heeft laten overgaan aan het Weeshuis.

ments-autaar; 9 rentebrieven ten behoeve van het H. Sacramentsgilde; 1 oud-eigen brief zonder nadere aanduiding; 1 boek vermeldende de renten en pachten van het H. Kruisaltaar in de H. Stede, benevens 1 gulden in geld.

Hoezeer verschilt deze werkelijkheid van de meening door pastoor Klönne, in *De Katholiek 1886* geuit, dat „de Mirakelkist in katholieke tijden gediend heeft als bewaarplaats van zoodanige voorwerpen, die met het Mirakel in nauw verband stonden, b. v. de heilige vaten, de linnen doeken, waarin de ongedeerde hostie gewikkeld werd, de overblijfselen van het haardvuur enz. De Mirakelkist was daarvoor het aangezezen meubelstuk, en de evengenoemde voorwerpen waren den Katholicken zoo dierbaar, dat zij de Mirakelkist en haren inhoud onder de veilige hoede der kapelmeesters stelden, die op de gebruikelijke wijze den kostbaren schat achter drie sloten bewaarden.” Neen, tot heel wat profaner doeleinden werd de kist gebruikt, namelijk, tot berging van allerlei papieren van waarde en van een boek, toebehoorende, respectievelijk aan de twee oudste gilden der H. Stede: het Sacraments- en het Kruisbroedersgilde, een bestemming, die zij stellig niet erlangd zoude hebben, ware zij inderdaad de Mirakelkist geweest ¹⁾. Neen, de kist stond ook niet onder de hoede van de *drie* kapelmeesters der H. Stede, waaruit pastoor Klönne de verklaring wil vinden voor hare *drie* sloten, waarvan de twee uiterste later zouden zijn aangebracht, „omdat de kist en hare inhoud onder de bewaring werd gesteld van de drie kapelmeesters der Heilige Stede, die elk een afzonderlijken sleutel bezaten; zoodat geen kapelmeester zonder de medehulp zijner beide ambtsbroeders in staat was de kist te openen.”

„Wat scheelt toch schijn bij werkelijkheid,” zouden wij Vondel willen nazeggen: *drie* kapelmeesters, dus *drie* sloten, waarvan ieder één sleutel had, dat sluit als een bus, zal men meenen. Maar de kist met *drie* sloten behoorde aan het Sacramentsgilde en dat bezat van oudsher *vier* overwiven,

¹⁾ Er is geen reden om te meenen dat de rentebrieven bij uitzondering in de kist geborgen zouden zijn, b. v. om ze haastig in veiligheid te brengen bij den overgang der stad; want het is niet bekend dat de H. Stede onverwacht is gebeeldstormd of geplunderd. De kapel is in 1578 van altaren en sieraden ontdaan en tot andere doeleinden gebruikt geworden. Men heeft haar gespaard omdat zij ten bate van het Weeshuis moest worden aangewend. Het zilver werd, na een geschil met de Staatsche Commissarissen, beëindigd bij resolutie v. 29 Juli 1578, aan een wisselaar verkocht. (T. Gouw, *Amsterd.* VII, bl. 401)

zoöals wij gezien hebben, hetgeen minder goed overeenstemt, en daarmede vervalt geheel de verklaring die pastoor Klönne aan die drievoudige sluiting meende te kunnen geven, ten einde den ouderdom en de echtheid der kist als de Mirakelkist te kunnen verklaren en bevestigen.

Maar de akte door de regenten der H. Stede, Coeckebacker en Van Marcken opgesteld, geeft nog tot andere gevolgtrekkingen aanleiding. Opmerkelijk zijn de woorden waarin zij de kist vermelden: „een viercante groene kist toebehorende tsacraments ghilde, staende in tsacristie van de voirn. capelle.”

Zelfs al neemt men aan dat beide regenten niet meer den katholieken godsdienst waren toegedaan, wat van Hendrick van Marcken *zeker* bekend is, ¹⁾ dan zouden zij, ware de kist inderdaad de Mirakelkist geweest, niet deze woorden gebruikt hebben. Ook voor hen zou die kist dan toch een opmerkelijk en bijzonder voorwerp zijn geweest, zij die wisten dat de kist aan het Sacramentsgilde toebehoorde, dat zich geheel speciaal met de devotie tot het Mirakel der H. Stede bemoeide, en aan die kist dus hooge waarde moest hechten. Zij, die juist in opdracht hadden een inventaris van de *waarden* op te maken, zouden toch stellig niet een voorwerp van zoo groote waarde voor het gilde, als de echte, zooveel eeuwen met piëteit behouden Mirakelkist ongetwijfeld geweest zoude zijn, over het hoofd gezien, en in hun inventaris onvermeld hebben gelaten; vooral wanneer men in het oog houdt wat ik in de noot op bl. 22 heb opgemerkt, dat wellicht de inventaris veeleer een afzondering bedoelde der goederen van *de Capel* en van *het Gilde*, dan een overdracht van deze laatsten aan het Weeshuis, waarvan nergens iets zeker blijkt. ²⁾

¹⁾ Zie Ter Gouw, *Amsterd.* Dl. VI, bl. 120. In de lijst der kerkmeesters van de N. Z. Kapel bij Domselaer is een lacune tusschen 1563 en 1593, waarin o. a. de beide hiergenoemden geplaatst moeten worden. Zie over Van Marcken: bl. 53 hierna.

²⁾ Dat de Regenten van het Weeshuis volstrekt niet al de in de H. Stede voorhanden waarden zonder onderscheid in bezit kregen, blijkt ook overtuigend uit de aantekening op het eerste blad van het op bl. 20 genoemde *Boek der Profyten* enz., waar te lezen staat: »Op den 15 July a^o 79 hebben de Regenten van het Armen Weeshuys de Regente vanden ouden mannen en vrouwen overgelieden een rentenbrief van dartien pont vlaems houdende op dezer stede, de Regenten vanden ouden mans en vrouwen toecomende en berustende was onder de brieven vande Capelle der Heyligher Steden na luyt vande quitancye leggende in de Lade *H. swart*.” (Dat is, gemerkt met een H. in zwart)

In elk geval moesten de regenten der Capel van het belang en de waarde der kist kennis gehad hebben in 1579, en toch spreken zij van „*een* viercante groene kist,” met het onbepalende lidwoord, hetgeen, hadden zij hier met een bijzondere kist te doen gehad, stellig door het bedalende lidwoord zou zijn vervangen, zoodat zij „*de* viercante groene kist” geschreven zouden hebben. In een officiële akte, voortspruitende uit een last van burgemeesteren kan men niets anders dan de *juiste* uitdrukkingen verwachten, en behoort daarop acht te worden gegeven door den lezer. Maar buitendien, is het wel aannemelijk dat de nieuwgezinde regenten die in de eerste plaats het toch hun plicht geacht zullen hebben om de H. Stede van alle „paapsche afgoderij” te zuiveren, tot het behoud van de Mirakelkist medegewerkt kunnen hebben? Lag het niet veeleer op hun weg die kist te vernietigen, evenals dit met alle heiligdommen en beelden geschied is, dan haar met haar inhoud over te leveren aan de nieuwe bezitters: de Regenten van het Weeshuis, en zouden deze laatsten dat voorwerp, ware het de Mirakelkist, wel bewaard hebben?

Ongetwijfeld *neen!* en de inventaris bij den overgang der kist van katholieke in protestantsche handen opgemaakt, levert den onbevooroordeelde een bewijs, dat deze kist de „Mirakelkist” bezwaarlijk geweest kan zijn.

Na deze mededeelingen behoeft de vraag niet onbeantwoord te blijven, in *De Katholiek*, Juni 1886, gedaan: „voor welk doel hebben de kerkmeesters de kist gebezigd? De geschiedenis bewaart hieromtrent het stilzwijgen. Mij althans is, na vele nasporingen, tot heden geen enkel archiefstuk onder de oogen gekomen, waaruit, met betrekking tot de voormalige bestemming der Mirakelkist, eenig zeker besluit kan worden getrokken.”

Dit archiefstuk is thans gevonden.

Nu wij de kist van het Burgerweeshuis hebben leeren kennen als de *gildkist* van het H. Sacraments-Gilde der H. Stede en niet als een kerkkist van deze Capel, toevertrouwd aan de hoede van haar kerkmeesters, waarvoor men haar eerst gehouden heeft, is ons de weg aangewezen ter verklaring van eenige eigenaardige bijzonderheden welke zij bezit en die vroeger steeds gediend hebben tot bewijs dat zij inderdaad de Mirakelkist van 1345 zoude zijn.

Eerst echter een woord over de plaats waar de kist in 1579 werd aangetroffen, namelijk de sacristie der H. Stede. In zijn repliek in *De Tijd* merkt Mgr. Klönne op:

„Hoezeer dus de kist toen een gildekist was, treffen wij haar niet, zooals gewoonlijk, in het gildehuis aan, maar in de Sacristie der H. Stede, op de plek waarmede haar historie zoo innig verbonden was.” Als bewijs voor de echtheid der kist is de plaats waar zij toen stond echter niet aan te voeren. Het is toch volstrekt niet bewezen dat het H. Sacramentsgilde een afzonderlijk gildehuis bezeten zoude hebben, waar dan ook de gildekist bewaard zou zijn geworden. Integendeel, het is veeleer vrij zeker dat de gildezusters hare maaltijden, en dus ook hare vergaderingen, in de Sacristie der H. Stede, als de gildekamer, hielden en daarom dus ook dáar hare gildekist bewaarden. Het bewijs daarvoor wordt door het boekje: „Hier beghint die vindinghe,” van 1568, geleverd. „Een blint man, (zoo lezen wij daar) comende voor die heilighe stede, hoorde een groot gheluyt binnen die heylighe stede, en vraechde wat daer te doen waer, en als men hem geseyt had dat die gilde susteren vanden heyligen Sacrament binnen die heylige stede te samen haer gilde maeltijt aten, en hi om Gods wille biddende, dat si hem voor des heyligen Sacraments tabernakel brengen wilde,” enz. Daar het niet aannemelijk is dat de gildezusters in de kerk haar luidruchtig maal hielden, kan men slechts aan de sacristie als haar vergaderplaats, als haar gildekamer, denken, waar dan ook de gildekist volkomen op haar plaats was, zonder dat zij juist dáárom de Mirakelkist behoefde te zijn, omdat zij bewaard werd nabij de plaats waar het Mirakel gebeurd was.

Als een der voornaamste argumenten voor de authenticiteit der kist als de Mirakelkist, is steeds aangevoerd haar beschrijving met zes hostiën in de vlammen, waarvan er één door twee knielende engelen aanbeden wordt. De geschiedschrijver Ter Gouw is de eerste die getracht heeft een aannemelijke verklaring van deze teekenen te geven. Elk godshuis of gilde had haar *signum* of merkteeken, en voor de H. Stede was dit: de hostie in de vlammen, aanbeden door engelen. Met dit *signum* was ook de kist gemerkt, omdat zij tot de H. Stede behoorde, zoo betoogde hij. Deze verklaring is eenvoudig en ongezoekt. Toch is zij

aangevallen in *De Katholiek* 1886, omdat, naar aldaar beweerd wordt, „als *signum* of merk, enkel om aan te wijzen, dat het geteekende voorwerp aan de *H. Stede* behoorde, komt alleen de vlammeende hostie, *zonder* biddende engelen voor.” Ter bevestiging werd aldaar ook gewezen, „op de vier kussens, die uit de *H. Stede* afkomstig zijn en nog op het Begijnhof bewaard worden, geteekend met vlammeende hostiën *zonder* biddende engelen” enz. Ten slotte werd ter zelfder plaatse gevraagd: „waarom worden op de *Mirakelkist* niet slechts één, maar zes vlammeende hostiën aangetroffen; terwijl men toch met één enkele afbeelding had kunnen volstaan?”

Nu wij weten dat de kist niet de *H. Stede* toebehoorde, maar de schatkist was van het *H. Sacramentsgilde*, valt ook op de zeer juiste verklaring der zes hostiën door Ter Gouw een nog klaarder licht, dat zijn aanwijzing, ofschoon met een klein verschil betreffende de eigenaars, in al haar waarheid komt aantoonen.

Behoorde de kist aan het *Sacramentsgilde*, dan is ook de vlammeende hostie het *signum* van dat gilte en niet dat der *H. Stede*. Het doel van dit gilte was de *aanbidding* van het *H. Sacrament*; wat is nu natuurlijker dan dat de gildezusteren dit doel ook in haar *signum* wilden kenbaar maken en de *aanbidding der H. Hostie door engelen* uit eerbied daarvoor kozen. Dat zij daarneven ook de enkele vlammeende hostie, zonder engelen, als *signum* gebruikten, kan geen verwondering wekken, omdat de *vlammeende* hostie alleen ook reeds voldoende uitdrukt dat dit gilte was: het *H. Sacraments- of Mirakel-Gilde*, zooals Mgr. Klönne het meermalen genoemd heeft. Ook de vier allermerkwaardigste altaarkussens, waarop ik straks nog zal terugkomen, zijn elk op de vier hoeken van het roode trijp met een hostie in de vlammen gemerkt, dus vier op elk kussen. Uit dit merk, dat het *Sacramentsgilde* eigen was, en zoowel op de kist, als op de kussens voorkomt, volgt van zelf dat ook de kussens niet aan de *H. Stede*, maar aan het *Gilde* behoord moeten hebben. Deze kussens hebben geen aanbiddende engelen naast de hostiën; maar deze voorstelling met engelen komt op diezelfde kussens reeds eenmaal voor, en wel op de schilden, welke tafereelen uit de *Mirakelgeschiedenis* te zien geven. Zoodat het zeer tegen den fijnen smaak der kunstenaars, die de kussens borduurde, getuigd zou hebben, wanneer zij vijfmaal op één kussen en nog wel op de kleine ruimte

der hoeken, die engelen herhaald had, terwijl één hostie als *signum* volstaan kon. Dit is ook weer geheel in overeenstemming met de merken op de kist, die eens de hostie met engelen vertoonen en overigens zonder die bijvoeging.

Dat de kist *zes*, en *niet* één vlammeende hostie als *signum* draagt is ook niets vreemd en weer geheel volgens het doel van een *signum*, namelijk het geteekende voorwerp duidelijk en voor iedereen, dus *van alle kanten* (behalve den achterkant en den bodem, die door muur en vloer bedekt waren) kenbaar te maken; en hoe kon dit anders geschieden dan door dat merk aan alle kanten te herhalen, zooals men dat nog dagelijks op kisten en balen die een merk dragen kan waarnemen, en zooals ook de bovengenoemde altaarkussens, die elk *vier* maal het merk voeren op de altijd zichtbare voorzijde, te zien geven.

Maar bovendien als aanduiding dat deze kist *de* Mirakelkist zou moeten zijn, komen die verschillende hostiën aan den *buitenkant* mij al zeer vreemd voor. Ligt het niet veel meer in den aard en de gewoonte van die dagen, waarin zóoveel door spreuken en opschriften werd aangeduid, om de Mirakelkist ook door een inscriptie aan te geven, bijvoorbeeld:

Hic est servatum

Corpus de Virgine natum. Anno MCCCXLV,

of iets dergelijks, gelijk men elders vinden kan? Had men daarbij door de hostiën de herinnering aan het Mirakel in de kist willen bewaren, dan zouden die teekenen ook veeleer aan den binnenkant dan van buiten zijn geschilderd, omdat de kist *inwendig* door de hostie is geheiligd. Dit in het voorbijgaan.

Als *signum* of merk van het Sacramentsgilde worden door bovenstaande toelichting de *zes* hostiën duidelijk verklaard, terwijl zij niet de minste aanleiding geven om te „besluiten, dat die kist zelve een geheel bijzondere belangstelling en waardeering heeft gevonden bij hen, die er deze versieringen op lieten aanbrengen.” (*De Kath.* 1886.)

Na de beschrijving, is het beslag en de inrichting van de kist dikwijls aangevoerd om de meening omtrent haar echtheid te bevestigen. Zoowel de sloten, als haar dubbel stel scharnieren, oude en nieuwe, en het kastje of bakje, dat zich van binnen links onder het deksel bevindt, zijn als argu-

menten bijgebracht om zoowel haar ouderdom als haar herkomst en vroegere bestemming te bewijzen. Maar de vraag is daarbij niet beantwoord: als die kleine, zwakkere scharnieren ouder zijn dan de zware banden, uit welk tijdperk dateeren zij dan en zijn zij inderdaad uit de 14e eeuw? Dit dient aangetoond, alvorens het dubbel stel scharnieren een grondig bewijs kan heeten.

Toen Ter Gouw van de kist als zijn meening verklaard had: „Wie het meubel beschouwt kan er zulk een hoogen ouderdom niet aan toekennen,” kwam de heer Klönne daartegen op, zeggende: „die bewering staat daar natuurlijk zonder eenig bewijs.” Het is dan ook zeer juist wat de heer Kl. toen tevens opmerkte, dat de kist uit louter rechte planken bestaande, maar niet dadelijk op een ouderdom van drie- of vierhonderd, en geen vijfhonderd jaar geschat kon worden. En toch was in de uitdrukking van Ter Gouw veel waars, want beschouwt men de kist in den huidige toestand, met de beschildering (de engelen) en het beslag, dan kan men haar moeilijk een hoogeren ouderdom dan de 16e eeuw toekennen.

Natuurlijk ligt in de enkele planken geen bewijs voor haar minderen ouderdom, doch evenmin kan uit die planken worden afgeleid dat zij uit 1345 zou kunnen dagteekenen. Maar dat de kist geheel het karakter heeft van een 16e eeuwsch meubel, valt zoo weinig te ontkennen, dat ook J. A. Alberdingk Thijm deze bijzonderheid niet onopgemerkt heeft gelaten: „Met de twee kleinere en minder versierde slotplaten, die, rechts en links van deze [d. i. de profielen van het middenslot,] misschien later (maar toch altijd vóór 1600) zijn aangebracht, korrespondeeren twee overslagen van fijnen omtrek,” enz. Verder: „De geschilderde Engelen, die Wagenaar zonder vleugels afbeeldt, ofschoon ze nog heden te zien zijn, reiken, met de andere overblijfselen der schildering die op den donkeren grond uitkomen, niet verder dan de XVIe [de *zestiende*] eeuw. De kist en het beslag kunnen zonder geweld te plegen aan het a. b. c. der oudheidkunde, tot de XIVE worden gerekend.” (*Inleiding tot Pluym*, 1869 en *D. War* VIII, 322.)

Dus, de geschilderde engelen en de hosties zijn niet ouder dan de 16e eeuw; de twee kleine slotplaten zijn misschien later (dan het middenslot), maar altijd vóór 1600, dus evengoed in de 16e eeuw als vroeger, aangebracht, en de kist met het overige beslag *kan* tot de 14e eeuw

behooren. Dit is het oordeel van een ervaren oudheidkundige, die de kist als *de Mirakelkist* beschouwde.

Mgr. Klönne maakte (in *De Katholiek*) de veronderstelling dat de kist in de katholieke tijden door de kapelmeesters der H. Stede van een drievoudige sluiting met ijzeren banden werd voorzien en dat zij de oude scharnieren toen uit eerbied op hun plaats hebben laten zitten. In het voorbijgaan breng ik nogmaals in herinnering dat geenszins de genoemde kapelmeesters maar de vier „Overwijken” van het Sacraments-Gilde over de kist te beschikken hadden. Maar wie dan ook de verbeterde sluiting hebbe doen aanbrengen, hij heeft zonder eenigen twijfel dat werk uitgevoerd vóórdat de beschildering op de kist werd aangebracht; want ligt men de ijzeren banden op, die over het deksel gaan, dan blijkt de groene verf daaronder niet door te loopen, evenmin als onder de oude slotplaten; zoodat men op die plaatsen het onbeschilderde eikenhout kan zien. En houdt men deze omstandigheden in het oog, dan kan men het niet anders dan een zonderling verschijnsel noemen, dat de katholieke eigenaars die kist, ware zij zulk een heiligdom, eerst en vooraf van een zekerder drievoudige sluiting met twee banden zouden hebben voorzien, en slechts veel later (in de XVIe eeuw volgens Alb. Thijn) beschilderd zouden hebben met de zes hostiën, die dan zouden moeten bewijzen, „dat wij hier niet met een gewone, maar met een buitengewone kist te doen hebben, bij name *de Mirakelkist*.”

De gildezusters zouden ongetwijfeld met de echte kist anders gehandeld en in de eerste plaats gezorgd hebben dat, door de beschildering met de hostiën, haar heilig verleden terstond in herinnering werd gebracht; en slechts daarna aan het practische belang, de verzekerde sluiting, gedacht hebben. Nu de twee zware sloten *in de eerste plaats* blijken te zijn aangebracht, moet men ook besluiten dat het *eerste* belang was: een veilige plaats te hebben voor de rentebrieven, en dat slechts in de tweede plaats, de herinnering aan het Mirakel ter sprake kwam; maar geenszins als een aanduiding dat die kist zelf met het Mirakel iets te maken had, maar eenvoudig om aan te geven, dat zij toebehoorde aan een gilde dat de viering van het Mirakel ten doel had.

In welken tijd de twee zijsloten precies vervaardigd zijn, doet hier

weinig ter zake ¹⁾); Alb. Thijm meende dat zij altijd vóór 1600, dus misschien wel in de 16e eeuw aangebracht kunnen zijn; en dit wijst, in verband met de naderhand verrichte beschildering, op de 16e eeuw als het tijdperk van het tegenwoordige uiterlijk der kist.

In *De Katholiek* 1886 deed pastoor Klönne nog de volgende mededeeling: „Nog wensch ik een bijzonderheid mede te deelen, die voor de geschiedenis der kist niet van belang is ontbloomt en waarvan bij mijn weten door geen enkelen schrijver gewaagd wordt ²⁾). Als men de Mirakelkist opent, ziet men links een afzonderlijk kastje, boven tegen de binnenzijde van den zijwand aangebracht; het heeft een diepte van ruim een decimeter en is even lang als het zijschot der kist. Duidelijk blijkt hieruit, dat de kist vroeger heeft gediend tot kleerenkist, want een dergelijke inrichting van het binnenruim treft men bij oude en niet zelden thans nog bij nieuwe kisten aan, die tot berging van kleedingstukken gebruikt worden. Hiermede komt dan ook volkomen overeen hetgeen ons omtrent de oorspronkelijke bestemming der kist in de geschiedenis van het Amsterdamsche Mirakel verhaald wordt.”

Dat in het oorspronkelijke verhaal ook maar met een enkel woord wordt melding gemaakt dat de wonderkist een kleerenkist zou zijn geweest, moet ik ten sterkste ontkennen. Noch Hildegaersberch, noch de oude mirakelboekjes uit de 16e eeuw, noch het verhaal in de Beka's, deelen dat mede. Integendeel, zooals ik heb aangetoond, noemt eerstgenoemde als zoodanig veel eer een *scrine*, of kistje voor vrouwelijke zaken gebruikelijk.

Maar aangenomen dat deze kist van het Weeshuis werkelijk een linnenkist of kleerenkist van een vrouw geweest is, moet zij dan ontwijfelbaar de

¹⁾ Mgr. Klönne geeft niet nauwkeurig aan in welken tijd, zijns inziens, deze verbeterde sluiting moet zijn aangebracht. Kort na het Mirakel? Maar men zal de kist ware zij *echt*, toch niet *onmiddellijk* tot rentebriefkist hebben ingericht, en toch wel eerst haar karakter door de beschildering hebben aangetoond, zoodra zij als zoodanig in eere kwam. Of is beslag en beschildering gelijktijdig aangebracht? Dan is het in de 16e eeuw geschied, dus lang na het Mirakel. Van een tweede overschildering in de 16e eeuw kan geen sprake zijn, omdat zeer duidelijk slechts één enkele beschildering, over de geheele kist, te bespeuren valt.

²⁾ Alberdingk Thijm had in 1869 in *De D. Warande* Dl. VIII en in zijn Inleiding tot prof. Pluym's *Geschiedenis van het Mirakel* deze bijzonderheid reeds besproken.

kleerenkist der vrouw uit 1345 wezen? Men vergete toch niet dat zij behoord heeft aan het Sacramentsgilde, hetwelk uitsluitend uit *vrouwen* bestond, en dat er dus evenveel, ja veel meer reden bestaat om aan te nemen dat de kist de kleerenkist van een der „overwiven” geweest is, die het meubel aan het gilde heeft overgedaan, waarna het van nieuwe sloten en nieuwe scharnieren voorzien is geworden, en waarbij men de oude heeft laten zitten omdat zij volstrekt niet hinderden en het wegnemen daarvan twee groote openingen veroorzaakt zoude hebben.

Het is mijn overtuiging dat de kist zeer goed het keurs en de bouwen van de „overwiven” Engeltje Kors of Trijntgen Pieters, eenmaal geboren kan hebben; maar voor de kleerenkist van de vrouw uit 1345, geeft het bovengenoemde kastje of bakje niet het minste bewijs. Als berging voor de *payement*e of de pasmunt, waarvan de inventaris van 1579 spreekt, (Zie bl. 18) kwam dat kastje evenwel uitmuntend te stade, terwijl de ruimte voor de rentebrieven was aangewezen.

Pater Tongiorgi S. J. de schrijver van het bekende handboek der Philosophie, (want ook zijn advies willen wij niet buiten rekening houden) zegt, dat een traditie nog grootere kracht erlangt door *documenten* en *monumenten*. De documenten, wij hebben het gezien, zijn volstrekt niet geëigend om der traditie omtrent de kist nog meerder kracht bij te zetten. Wijden wij nog een oogenblik onze aandacht aan de *monumenten*, dat zijn hier de *afbeeldingen* welke uit de katholieke dagen, toen de kist nog in haar waarde in de sacristie der H. Stede bewaard zoude zijn, van haar zijn vervaardigd en nog zijn overgebleven. Inderdaad zeer belangrijke afbeeldingen, zijn ons behouden welke dagteekenen van vóór 1578, dus uit den tijd toen de Katholieken nog in het bezit waren van de Heilige Stede en van de herinneringen aan het Mirakel, welke daar voorhanden waren en in eere werden gehouden.

In de eerste plaats is behouden een fragment van het tafereel uit de Mirakelgeschiedenis, waarop de vrouw wordt voorgesteld die de ongeschonden hostie uit het vuur neemt. Dit fragment heeft behoort tot een grooter schilderstuk waarop de geschiedenis van het Mirakel in verschillende tafereelen is afgebeeld. De sterk gehavende overblijfselen van dit doek worden nog heden in de Heilige Stede bewaard en kunnen met vrij veel

zekerheid worden toegeschreven aan de meesterhand van Jacob Cornelisz. van Oostzanen, een der grootste schilders van zijn eeuw. De tijd der vervaardiging kan met groote waarschijnlijkheid kort voor 1518 gesteld worden.¹⁾

Op het evengenoemde fragment is nog zeer duidelijk de kist zichtbaar boven de vrouw, dus op den achtergrond van het tafereel; doch geheel verschillend van de kist, die in het Burgerweeshuis bewaard wordt. De kist op de schilderij is niet slechts voorzien van een onderstel met vooruitspringende, gesneden pooten van een geheel ander profiel dan die welke nu nog aan de kist gezien worden; maar het zijpaneel, dat gedeeltelijk zichtbaar is, is bovendien rijk besneden met vroeg-renaissance ornamenten en krullen, die op de bekende kist niet voorkomen. Deze heeft daarenboven volstrekt geen paneelen, maar is uit dikke eikenhouten planken ineen getimmerd. Nu zou men deze verschillen kunnen verklaren als een fantaisie van den schilder; maar uit de overgebleven fragmenten blijkt dat de kunstenaar volstrekt niet heeft willen fantaiseeren, maar alles, zoover hem dit mogelijk was, volgens de werkelijkheid heeft willen voorstellen. Daarvoor behoeft men slechts op te merken met hoeveel nauwkeurigheid hij op elk tafereel de handelende personen volkomen gelijk afbeeldt. Het tafereel der processie b.v. vertoont den priester, die ook op het andere fragment, juist zoo, voorkomt. Ook de man die op dit laatste boven den priester uitkomt, staat weer op het fragment der processie, naast de vrouwen, die weer juist gelijken op de figuren der vrouwen, welke de twee afzonderlijke fragmenten bevatten. Gefantaiseerd heeft de schilder dus niet. Zelfs hier, waar hem geen portretten of voorbeelden ten dienste stonden, heeft hij nauwlettend en consequent de personen uit de geschiedenis getrouw weergegeven.

Is het dan niet verwonderlijk dat hij de kist, die dan toch in dezelfde H. Stede bewaard moest zijn, waarvoor hij zijn doeken schilderde, en dus onder zijn bereik was, zoo geheel afwijkend heeft voorgesteld? Ware de kist toen bekend en bewaard gebleven en aanwezig in de H. Stede, dan zou zij niet slechts nauwkeurig op de groote schilderij zijn afgebeeld geworden; maar ook de latere afbeeldingen, zouden niet met de vorige, en ook onderling niet hebben mogen verschillen, zooals nu wel het geval is.

¹⁾ Uitvoerig worden deze doeken besproken en afgebeeld in mijne studie over *Jacob Cornelisz. en zijne schilderijen in de Kapel ter H. Stede*. Oud-Holland, 1895, afl. 4.

Een latere voorstelling van het Mirakel geven ons de twee merkwaardige vaandels, welke nu nog in de kerk op het Beggijnhof bewaard worden en het jaar 1555 dragen. Op een der vier tafereelen, welke de vaandels versieren, komt ook voor het zoeven genoemde moment: de berging der H. Hostie in de kist. Ook op dit doek wordt de kist niet geheel in overeenstemming met de kist van het Weeshuis voorgesteld en tevens geheel verschillend van die op de evengenoemde schilderij, terwijl de vaandels toch bij den eeredienst in gebruik, en dus in het openbaar voor iedereen te zien waren. Werd de gildekist van het Sacramentsgilde toen voor de Mirakelkist gehouden, dan zou het toch stellig niet geduld zijn geworden dat zoowel op het groote schilderstuk van Jacob Cornelisz., als op de vaandels, dat merkwaardige, allen dierbare voorwerp volstrekt niet naar waarheid werd afgebeeld; een feit, waarvan elkeen zich in zijn onmiddellijke nabijheid kon overtuigen.

Behalve de beide, met tafereelen beschilderde processievaandels, zijn ook de hierboven reeds vermelde vier altaarkussens overgebleven als niet hoog genoeg te waardeeren bewijzen van den luister waarmede in de katholieke tijden de H. Stede versierd was. Terwijl van geen enkele kerk te Amsterdam eenig voorwerp van belang uit de algemeene berooving en vernieling der kerken gered is, mag het Amsterdamsche Beggijnhof groot gaan op het bezit van oude kerkelijke sieraden welke rechtstreeks van de H. Stede afkomstig zijn. Het is mijn overtuiging dat het behoud van deze kostbare herinneringen ook aan niemand anders te danken is dan aan de vrouwen van het Sacramentsgilde. Dat de leden van dit gilde voor hare rechten met kracht wisten op te komen, is gebleken toen in 1531 door de stedelijke regeering een aanranding werd gedaan op het erf der H. Stede, om daar een wolhuis, of kantoor voor den wolhandel te bouwen, en wel 300 gildezusters des nachts het gegraven fundament met eigen hand weer dichtwierpen; en nogmaals in 1566 toen zij een troep beeldstormers, door haar moedig optreden, buiten de Kapel hielden.

Het ligt dan ook voor de hand, dat evengoed als de rentebrieven van het gilde werden geïnventariseerd en afgezonderd, ook de andere voorwerpen van kerkelijken dienst en de sieraden van het gilde door de nieuwe bezitters niet als „bona vacantia” beschouwd konden worden, maar

door de voornamen vrouwen der corporatie waren opgeëischt en in eigendom behouden. Zij hebben hare rechten niet prijsgegeven, maar hare schatten in veiligheid gebracht bij de Beggijnen, waartoe, evenzeer als tot het gilde, vrouwen van de voornaamste familiën behoorden en wier Hof door de regeering beschouwd werd als een bijzonder eigendom, staande onder het beheer van de Meesteresse der Beggijnen. De vier merkwaardige kussens, die het signum dragen van het H. Sacramentsgilde, moeten ook daaronder behoord hebben, en daaraan is het te danken dat zij behouden zijn gebleven.

Een dier geborduurde kussens bevat ook een afbeelding der kist, en het verdient opmerking dat deze werkelijk eenige gelijkenis heeft met de kist welke in het Burgerweeshuis bewaard wordt, ofschoon de nauwkeurigheid te wenschen overlaat. Vorm en inrichting, met het kastje aan den linkerkant en het onderstel met de vooruitspringende pooten herinneren aan de houten kist; slechts zijn op het borduurwerk aan de voorzijde paneelen zichtbaar en ontbreken slot en hengsels. Toch valt het niet te ontkennen dat de kunstnaares, bij haar werk, aan de bekende houten kist gedacht heeft en in haar tafereel, dat de vinding der hostie door den priester voorstelt, de kist heeft willen weêrgeven.

De groote vraag, waarop echter bij deze afbeelding van de kist alles aankomt is: uit welken tijd dagteekenen deze kussens, of liever het borduurwerk? Immers wil deze afbeelding der kist eenige waarde hebben, ter bevestiging van de traditie dat zij *de* Mirakelkist is, dan is het van groot belang overtuigend aan te toonen, dat het borduurwerk vervaardigd is in de eerste jaren na het Mirakel, omdat het toen nog met alle zekerheid bekend was wat de Mirakelschrijn was en hoe deze er uitzag. Kan de ouderdom van het borduurwerk niet verder bewezen worden dan bijvoorbeeld op 150 of 200 jaar na het Mirakel, dan bewijst de afbeelding ook niets meer, dan dat omstreeks dien tijd, dus in 1495 of 1545 door de kunstnaares gemeend is dat zij een dergelijke kist als *de* Mirakelkist kon afbeelden. Maar tusschen die jaren van pl. m. 1495 à pl. m. 1545 zijn ook andere afbeeldingen van de Mirakelkist vervaardigd, welke volstrekt geen gelijkenis hebben met de kist van het Weeshuis. Hieruit volgt dan toch wel, dat er *toen* geen *zekerheid* bestond omtrent het uiterlijk van de

Mirakelkist, en dat dus evenmin de geborduurde afbeelding stellig vertrouwen verdient, al gelijkt zij op de Weeshuiskist.

De tijd der vervaardiging van het borduurwerk kan inderdaad niet vroeger gesteld worden dan omtrent de evengenoemde jaren, en valt veeleer in het begin der 16e eeuw dan vroeger. Het is mij zeer goed bekend dat prof. Pluym in 1845 geschreven heeft dat de vier kussens, „volgens eene zeer aannemelijke overlevering gediend hebben voor den Aartshertog Maximiliaan en zijn gevolg bij het bezoeken der H. Stede.’ Maar, zonder te willen twijfelen of deze overlevering in 1845 bestond, en zonder te vragen of er reden is om haar als waar en onafgebroken te beschouwen, ¹⁾ moet ik toch opmerken dat zij, wat den ouderdom der kussens betreft, ons niet verder brengt dan 1484, het jaar van Maximiliaans bezoek aan de H. Stede, dus 140 jaren na het Mirakeljaar. Maar het borduurwerk der kussens bevat te veel kenteekenen die op een vervaardiging in de eerste helft der 16e eeuw wijzen, om zekerheid te kunnen laten omtrent een hooger ouderdom. Bij de beoordeeling van den tijd waarin eenig kunstwerk vervaardigd kan zijn, is 't van het hoogste belang na te gaan tot welke periode het karakter van zulk een werk behoort en dat te vergelijken met den aard en ouderdom van andere kunstwerken, die in de onmiddellijke omgeving van het twijfelachtige stuk gemaakt zijn.

Het is van algemeene bekendheid dat Amsterdam niet slechts lang katholiek is gebleven, maar dat de gothieke kunst in die stad, ook nog vele jaren in het begin der 16e eeuw is beoefend geworden. Terwijl nagenoeg overal elders de renaissance in de kunst reeds in vollen bloei was, werd hier in het eerste vierdedeel der 16e eeuw nog gebouwd, in metaal gedreven, geschilderd, geteekend, en in hout gesneden, ja, gedrukt, alsof er van „herboorte-stijl” nog weinig sprake was. Omstreeks 1520 tot

---

¹⁾ Het verhaal van het knielen van Maximiliaan en zijn gevolg op *die* kussens zoude wel zijn oorsprong kunnen hebben in de voorstelling welke vroeger in gebrand glas in de H. Stede te zien was en waarop Maximiliaan en gevolg op kussens knielende zijn afgebeeld. De *vox populi*, die aan alles een bijzondere beteekenis geeft, kan ook die kussens wel met de altaarkussens, bestemd voor den celebrans, diaken, subdiaken en ceremoniaris, in verband gebracht hebben.

1530 werd b. v. de Oude Kerk nog met verschillende kapellen uitgebreid in rijken gothieken, zij het ook in flamboyant-stijl opgetrokken; ¹⁾ Jacob Cornelisz. schilderde nog omtrent 1518 zijn echt middeleeuwsche tafereelen van het Mirakel, al offerde hij in de kolonetten ook aan de renaissance; maar in de houtsneden welke hij van 1507—1520 vervaardigde koos hij nog zulke echt middeleeuwsche vormen, pinakels en baldakijnen rondom zijne tafereelen uit het leven der H. Maagd en uit de Passie, dat men wel moet aannemen dat de gothiek in die dagen nog bijzonder in den smaak viel van de Amsterdammers, daar de kunstenaar anders wel niet zulk ouderwetsch werk geproduceerd zoude hebben. Ook de goudsmee-kunst was nog geheel van den ouden, echt katholieken geest doordrongen, waarvan de rijk gothieke monstrans, in 1520 voor het Clarissenklooster vervaardigd en nu nog te Leuven bewaard een sprekend getuigenis geeft. Ook het ostensorium van de Oude Kerk, dat nog in de S. Nicolaaskerk te Calcar te zien is, en voor rekening van den Amsterdamschen burgemeester Cornelis Jacobse Brouwer in 1549 te Amsterdam gemaakt werd is nog uit middeleeuwschen kunstzin, zij het ook met geringen renaissance invloed, gesproten. Het is overbodig om hierna nog te wijzen op de curieuse gothieke boekskens, welke nog in 1568 hier van de pers kwamen en die men veeleer 100 jaar vroeger gedrukt zou achten; — om de overtuiging te krijgen dat door het behoud van den katholieken godsdienst, ook de kerkelijke kunst in de Amstelstad nog diep van den middeleeuwschen geest doordrongen was in het eerste kwart, ja zelfs in de eerste helft der 16e eeuw, ofschoon lichte invloeden van „herboorte” tegelijk met die van „hervorming” alom merkbaar werden.

Geheel die invloed valt, bij een onpartijdige beschouwing, ook in het borduurwerk van de vier altaarkussens der H. Stede niet te miskennen. Typisch gothiek zijn de lijnen der figuurtjes van de vrouwtjes en van den priester, en de bergachtige landschappen van den achtergrond, op de schilden der kussens; maar sterk is de invloed der renaissance merkbaar

---

¹⁾ Zie A. W. Weissman, *Iets over de bouwgiedenis der Oude kerk.* (Amsterd. Jaarboekje, 1890 bl. 85.)

in de zwevende engelen, op de kussens II, III, en IV. ¹⁾ De weelderig zichtbare vormen der dijen en beenen en de wilde plooiën der kleederen wijzen daar zoo duidelijk op den invloed van uit den vreemde, op de renaissance, dat het volkomen in overeenstemming is met den toen bloeienden kunstzin, om ook het ontstaan van deze borduurwerken in het eerste vierde der 16e eeuw te plaatsen, en geenszins vóór 1495 of vroeger. Moeten de kussens, volgens de overlevering, inderdaad bij een vorstelijk bezoek dienst gedaan hebben, dan kan het evengoed bij dat van Karel V geweest zijn, die, zooals ik elders heb aan 't licht gebracht, stellig in 1531 de H. Stede bezocht heeft. ²⁾

Tot welke veronderstellingen omtrent de kist haar weinig nauwkeurige afbeelding op het borduurwerk ook al aanleiding zou kunnen geven, ter bevestiging der traditie omtrent de kist van het Weeshuis levert zij al een zeer onvolkomen bewijs, daar zij nog een lacune van ongeveer *twee eeuwen* openlaat, wat volkomen in strijd is met een der eerste beginselen die voor de betrouwbaarheid eener godsdienstige traditie moeten gelden: „ut certam gignere possit fidem, debet esse 1°. perpetua, i. e. talis ut traditionalis seriei annulos relegendo, ipsius caput ac principium *in testibus immediatis factoque coevis* reperiamus. (Tongiorgi *Institut. Philos.* Vol I, in voce.)

---

¹⁾ Volgens de nummering in *De vier altaarkussens der H. Stede te Amsterdam*, enz. Amst., v. Langenh. 1895. Bij mijne beschouwingen (*Augustus 1894*) over de Altaarkussens in *Het jaarboekje van Alberd. Thym* 1895, bl. 288, was het borduurwerk mij niet van nabij bekend. Tot bovenstaande meening omtrent de tijdsbepaling ben ik gekomen na een nauwkeurig onderzoek, en niet zonder ook het oordeel van gezaghebbende archeologen over het werk te hebben ingewonnen. Wil men een juist inzicht verkrijgen van het karakter en de techniek der borduurwerken uit verschillende eeuwen, dan biedt het prachtwerk van *Louis de Farcy, La Broderie du XIe siècle jusqu'à nos jours*, daarvoor een onschatbare handleiding, ook ter beoordeeling van deze kussens.

²⁾ Zie de *Kath. Illustr.* 1895, Afl. 41, bl. 326.

Bijlage A. (Zie bl. 19). *Overdracht van de goederen der H. Stede aan het Weeshuis.*

Op huijden den thierenden In Maerte Anno XVc L X X I X [1579] hebben mijnen heeren den Burgemeesteren den X X X V I Raeden deser stede voorgehouden, hoe dat het arme weeskijnderen hujs aldus lange gesloten es geweest, als te weten, dat den vaders tot noch toe gheene kijndere daer inne ontfangen hebben deur dijen den vaders gheen penningen weten te furneeren tot onderhout vande kijnderen aldaer jegen woordich inne zijude, soe dat de zelfde kijnderen aldus lange groote armoede hebben geleden, en noch meer zouden tijden, indijen tvoors huys geopent, ende meer kijnderen daer inne ontvangen worden, twelek nochtans den vaders voor goet saegen geffectueert op dat den armen weesen alsnu bijder straeten zonder enige onderhout lopen, gesustenteert zouden mogen worden, indien men hun zoude willen gunnen de goederen, toebehoort hebbende de Cappelle in de Calverstraat, en oick de eigendom vande zelfde Capelle. Ende bij mijnen heren den Burgemeesteren den X X X V I Raeden gevraeght zijnde hoe dat mette beste middelen in dezer zaecke gehandelt zall worden; ende communicatie daer op gehouden zijnde,

Es bij den voorscreven Raeden verstaen dat tot onderhout ende alimentatie van den voorz. weeskijnderen, den vaders van tvoorsz. hujs gegheven zal worden als zij oick tvoorsz. Weeshuys in eigendom gheven bij desen alle den goeden en de Renten de voorz. Capelle toebehoort hebbende gheen en uijtgesondert; ende de vaders voorts geconsenteerd bij provisye tgebruyck van voorsz. Capelle mede tot behouff van de voorsz. kijnderen.

Aldus geextraheert uijt de Resolutiën van de X X X V I Raeden der Stede van Amsterdam enz.

(Archief, B. Weesh. Dl. II. Afd. A No. 7.)

Op het eerste blad van het bl. 20 genoemde Boek der *Profyten*, komt behalve de aantekening, op bl. 24 in de noot meegedeeld, ook nog het volgende voor:

Op den 10den dach martii anno 1579 is den weeskinderkens deser steden van mijnheeren den Burgemeesteren en ses en dertich Raden eigentlick en eenichlick gegont en gegeven alle deze incomsten van de Capelle oft heijlighe Steden genaemt ent ghebruyck vande kereke en provysen dair off en Actum in date als boven en als uyt brieven is mentionemende leggende inde Lade T swart.

Ook dit bewijst dat het Boek der Profyten door de Regenten van het Weeshuis is aangelegd en bijgehouden

---

De traditie omtrent de „Mirakelkist.”

Ons vaderland, en de hoofdstad in het bijzonder, blijkt van oudsher een vruchtbare bodem te wezen waarop allerlei overleveringen, legenden, sprookjes en verhalen in alle weligheid kunnen tieren. Zelfs in achtbare documenten, die later blijken apokrief te zijn, vindt ons goede land moeilijk zijn wedergade. Ons volk schijnt meer dan eenig ander behoefte te hebben aan geheimzinnige gebeurtenissen, aan dichterlijke overdrijving.

„Overdrijving” — zegt de scherpzinnige kenner van ons volk en land, J. A. Alberdingk Thijm, „is eene eigenaardigheid van kinderlijke en dichterlijke naturen. Onvolkomen beschaving werkt meer met het hart dan met het hoofd. Op het gebied der overlevering heeft het hart tijd noch lust tot fijne onderscheidingen; deze blijven het koel beraad van het mannelijk verstand bevolen. De volkstraditie, wist, dat de Valkhofachthoek een zeer oude kapel was; het is haar niet genoeg ze aan Karel den Groote toe te kennen: het is een „heidensche kapel.” Iemant is van eene oude familie zij klimt wel op tot „vóór de Reformatie;” hij toont u zijn draagbrieven en poorterceelen — ze zijn alle van de XVIIIe Eeuw! . . . . De oude roomsche kerkjens te Amsterdam zijn „zeer oud,” zegt men: herinnert ge u de „Breéstraat” nog, de „Spinhuissteeg,” „Pater Smit” — later „Smulders” (het Stadhuis van Hoorn), den Toren? Deze zijn nu alle vier vergroot, verbouwd. Maar als gij een kerkjen van de tijd der Reformatie wilt zien, ga dan naar de „Heintje-hoek-steeg”: „Ons lieven Heer op zolder” . . . . In dat kerkjen hebben de parochianen van St. Nikolaas (de Oude Kerk) de wijk genomen, toen zij verdreven werden in 1578: zoo getuigen onze oude roomsche lúitjens. Maar om de waarheid te zeggen: niemand heeft nog het bewijs geleverd, dat éen van onze oudste kerkjens te Amsterdam vóór het heele laatst der XVIIe Eeuw gebouwd is: en ik gelóof het ook niet.”

Aldus Alberdingk Thijm. ¹⁾

Maar niet slechts „kinderlijke en dichterlijke naturen” of „onze oude roomsche luijens” lijden aan dit zwak van overdrijving, van goedgeloofigheid waar het overleveringen betreft; maar geleerde en ontwikkelde mannen hebben vaak, wellicht door meer aan hun hart dan aan hun verstand toe te geven, het ontstaan van valsche overleveringen en mystificaties bevorderd. Hoe ware het anders mogelijk dat de legende van de uitvinding der boekdrukkunst door Laurens Coster gedurende eenige eeuwen in allen ernst voor waarheid is geboekstaafd geworden, totdat Dr. van der Linde de Costerlegende aan een grondig onderzoek onderwierp; hoe kon het maaksel van Alkemade, de kronijk van den vermeenden Egmondschen monnik Claes Colijn, aan scherpzinnige mannen als Gerard Dumbaer en Gerard Van Loon de oogen verblinden, zoodat zij dat fraaie document in wetenschappelijke uitgaven publiek maakten, tot Jan Wagenaar het bedrog ontmaskerde; hoe is het verklaarbaar, dat zelfs nog in onze dagen een literarische *humbug* als *Thet Oera Linda Bok* eenigen tijd de belangstelling der geleerden kon opwekken? *Mundus vult decipi!* is het eenige antwoord en de eenige verklaring.

Vreesde ik niet het verwijt te hooren dat ik aan de waardigheid van het onderwerp „De Mirakelkist” te kort doe, ik zoude als tegenhanger willen wijzen op een andere zeer merkwaardige kist, die door de tijdgenooten met niet minder eerbied, als een „vaderlandsche rariteit” werd aangezien, de kist van Huig de Groot, — waarvan op het oogenblik niet minder dan drie verschillende exemplaren bekend zijn, welke toch door de overlevering elk afzonderlijk als *de* echte kist van Loevestein worden aangewezen!

Maar, *non tali auxilio!* Mijn bedoeling is slechts er op te wijzen, dat in ons vaderland op velerlei manieren valsche overleveringen en documenten bij Protestanten en Katholieken ontstaan zijn, en dat het niet juist zoo geheel buitengewoon genoemd kan worden, dat ook omtrent de kist van het Burgerweeshuis, hetzij met opzet, hetzij door de omstandigheden, in vroeger jaren een traditie ontstaan is, die den toets van een ernstig, onbevooroordeeld onderzoek niet doorstaan kan.

¹⁾ *Portretten van Vondel*, bl. 228 2e Uitg. 1895.

Het betoog door mij in *De Tijd* geleverd omtrent de betrouwbaarheid van de Mirakelkisttraditie is door de hiervoor gegeven beschouwingen niet weinig versterkt. Zoowel door de vermelding der kist in den vorm van een *scrine* bij den oudsten, onverdachten getuige van het Mirakel-verhaal, Willem van Hildegaersberch, als de omschrijving der Weeshuiskist als de schat- of gildekist van het Sacramentsgilde in het niet minder authentieke document van 1579; bovendien de verschillende bijzonderheden welke omtrent de kist zelve, haar beschrijving, inrichting enz. zijn medegedeeld, en eindelijk de opmerkelijke tegenstrijdigheid die de oude afbeeldingen van de kist onderling te aanschouwen geven, toen zij nog als „Mirakelkist” in de H. Stede in eere zou zijn gehouden; dit alles kan slechts strekken om den twijfel, welchen ik in *De Tijd* door bewijzen meen te hebben gestaafd, omtrent de traditie nog te versterken. Er bestaat dan ook alle reden voor mij om dit opstel hier nogmaals af te drukken, terwijl ik, wat de beperkte ruimte van een dagblad mij niet veroorloofde, mijn betoog, door het weergeven van de verschillende aanhalingen in hun geheel, nog zal trachten te verduidelijken.

De argumenten, toen door mij aangevoerd tegen de echtheid der door Jan Wagenaar het eerst vermelde traditie der kist, komen hierop neêr, dat er geen grond bestaat om aan te nemen, dat de overlevering veel ouder zoude zijn dan de 18e eeuw, dan de tijd, waarin deze geschiedschrijver haar te boek stelde. Immers de historie-schrijvers zijn tijdgenooten, zoowel Katholieken als Protestanten, die uitvoerig over de Mirakel-geschiedenis geschreven hebben, ja de voorwerpen vermelden, welke, vóór de reformatie, in de H. Stede bewaard werden, zwijgen eenparig over het nog bestaan van de kist als Mirakelkist en blijken de traditie dus *niet* te kennen. De schrijvers van een eeuw vroeger, waaronder twee *testes primae notae*, als Vondel en Marius, die ook, bij gelegenheid van een eeuwgetij, zich door studie en geschriften beijverd hebben om het Mirakelverhaal in al zijn bijzonderheden, ongeschonden over te leveren, vermelden het bestaan van deze kist of haar traditie met geen enkel woord, evenmin als de schrijvers der voorafgaande eeuwen, gelijk Alardus van Amsterdam, die ook uitvoerige mededeelingen over de devotie tot het Mirakel in zijn tijd heeft nagelaten. Het bewijs dat de traditie dus opklimt tot aan de jaren, die onmiddellijk

op het feit volgen, is niet geleverd en kan ook m. i. op geen anderen grond worden verstrekt.

Was het mijn doel, bij het opstel in *De Tijd* slechts aan te toonen dat de traditie omtrent de kist, ondanks haar vermelding bij Wagenaar, geen reden van bestaan had in de 18e eeuw; nu is het mijn taak nog verder te gaan, en te doen zien dat, ofschoon ook in de 16e eeuw sporen van een dergelijke traditie vermoed zouden kunnen worden door een geborduurde afbeelding, hieruit evenmin tot haar echtheid kan besloten worden, omdat de overlevering geenszins voldoet aan de eischen welke gesteld worden om een traditie omtrent eenig gewijd of kerkelijk voorwerp van kracht te doen zijn.

Al zoude dan ook een der afbeeldingen aanleiding kunnen geven tot het vermoeden, dat ongeveer twee eeuwen na het Mirakel een vrome kunstenaar, op een borduurwerk, dat een tafereel uit het Mirakel weêrgeeft, uit piëteit, de gildekist van het Vrouwengilde, (ofschoon zij het onnauwkeurig deed,) ook als Mirakelkist heeft willen voorstellen, de bezwaren welke daartegen zijn ingebracht, doen zien hoe weinig daaraan, ten gunste van de traditie, gehecht moet worden. Welke waarde men aan deze afbeelding ook zou willen geven, zij voert de traditie, zooals ik pas heb aangetoond, toch volstrekt niet op tot de *testibus immedutis factoque coevis*, welke voor haar betrouwbaarheid gevorderd worden, en zij is tegenstrijdig met andere gelijktijdige afbeeldingen.

Nu heeft Mgr. Klönne wel gemeend als eenig antwoord op mijn betoog over de betrouwbaarheid der traditie te moeten mededeelen: „de overlevering is nu eenmaal in possessie”. Maar dit is niet voldoende; Z. H. E. bewijze dat zij *recht heeft* om in possessie te zijn; met andere woorden dat zij, ondanks de bewijzen tegen haar echtheid aangevoerd, beantwoordt aan de eischen welke op degelijke gronden voor een godsdienstige traditie gesteld kunnen worden. Toetst men haar aan de definitie door Tongiorgi, Sanseverino, en andere gezaghebbende mannen, van dat begrip gegeven, dan blijkt de traditie omtrent de kist al zeer veel te wenschen over te laten. In *De Tijd* van 30 October heb ik reeds daarop gewezen door de woorden van Tongiorgi aan te halen.

Wat doet nu mijn Eerw. tegenstander als hij mijne bezwaren beantwoordt?

Hij gaat de drie vereischten welke Tongiorgi stelt voor een traditie: *ut certam gignere possit fidem*, en welke ik juist aanhaal om aan te toonen dat de traditie, welke volgens Z.H.E. in possessie is, daaraan volstrekt niet beantwoordt, onopgemerkt voorbij en beweert omtrent een meer ondergeschikt punt (namelijk: of geschreven oorkonden een traditie kunnen bevestigen) slechts dit: „Blijkbaar heeft de heer Sterck òf mijn opmerking niet met aandacht gelezen òf Tongiorgi verkeerd begrepen.”

Neen, Tongiorgi heb ik maar ál te goed begrepen en aangehaald; blijkbaar echter komt zijn definitie in de redeneering van Mgr. Klönne niet goed te pas, en daarom wordt zij door Z.H.E. niet slechts verkeerd begrepen, maar heelemaal over het hoofd gezien! —

Al valt het soms in herhalingen van reeds vroeger gegeven bewijsvoeringen, ik stel er prijs op het opstel uit *De Tijd* hier *onveranderd* nogmaals weer te geven ook met de inleiding, omdat deze zuiver het standpunt aangeeft waarop ik mij bij het onderzoek naar de kist gesteld heb.

De zoogenaamde „Mirakelkist” van Amsterdam. ¹⁾

Onder de ijverigste beoefenaars der katholieke kerkhistorie van de Amstelstad behoort in onze dagen zonder twijfel Mgr. B. H. Klönne, rector van het Beggijnhof dier stad. Meer in het bijzonder heeft zijn studie zich in de laatste jaren bepaald tot de geschiedenis van Mirakel van Amsterdam, waaraan in de kerk, die aan zijn pastoreele zorgen is toevertrouwd, van oudsher hoogst belangrijke herinneringen worden bewaard. Den ijver waarmede hij steeds optreedt waar het geldt, niet alleen de devotie tot het H. Sacrament van Mirakel te bevorderen, maar ook om de geschiedenis van dat feit in alle bijzonderheden na te vorschen, haar krachtig te verdedigen waar zij wordt aangevallen, moet men met oprechte waardeering begroeten in onze dagen van spreekwoordelijke onverschilligheid, ook bij zeer veel Katholieken, voor het godsdienstig leven en den strijd onzer vaders. Deze ijver heeft hem dan ook den eeretitel van *Wachter der H. Stede* bezorgd.

¹⁾ Zie het Tweede Blad, 21 Oct. 1895. Wat hier ter verduidelijking is tusschengevoegd, wordt door == aangegeven.

En toch kan zulk een loffelijke eigenschap soms aanleiding geven, dat men, in zijn ijver, reeds stellige waarheid acht wat nog dient te worden bewezen; dat men wenscht dat anderen terstond de meening deelen, die men heeft opgevat, alleen omdat men zelf van haar juistheid overtuigd is. Het opstel, in *De Tijd* van 14 October, geschreven door Mgr. Klönne onder den titel *De Mirakelkist*, doet mij denken dat ook de eerwaarde schrijver zich daarin wel wat spoedig door *les défauts de ses qualités* heeft laten beheerschen. De uitdrukking: *de zoogenaamde Mirakelkist*, welke voorkomt in een feuilleton in hetzelfde blad van 7 October, geeft hem de gedachte, dat deze uitdrukking „ongetwijfeld bij den lezer het vermoeden zal hebben gewekt dat de schrijver van het overigens niet onverdienstelijke opstel tot onze protestantsche stadgenooten behoort”.

Ei, waarom? zou ik willen vragen. Wekt dan het uiten van twijfel omtrent de echtheid der „Mirakelkist” onvermijdelijk het vermoeden van protestantsche gezindheid? Ik geloof dat juist de ijver hier den eerw. schrijver een part speelt, doordat hij meent dat zijn overtuiging ook, zonder oordeel, door iederen katholieken Amsterdammer gedeeld behoort te worden. Ik kan den eerw. schrijver verzekeren dat dit toch niet het geval is, en dat ik inderdaad niet de eenige Katholiek ben, die *niet* volkomen overtuigd is van de echtheid der „Mirakelkist”, en toch nooit het vermoeden heb opgewekt van protestant te zijn!

Ik wil aannemen, dat voor den eerw. heer Klönne het betoog meer kracht kan hebben, wanneer hij meent de echtheid der kist tegenover een Protestant te verdedigen. Maar toch kan dit mij niet beletten, de „Mirakelkist” en haar geschiedenis ook als Katholiek eens nauwkeurig te beschouwen en in 't kort na te gaan of de eerw. rector ook in dit opzicht zich niet door zijn loffelijken ijver heeft laten vervoeren. Deed bij het artikeltje over de tentoonstelling mijn naam niets ter zake, nu stel ik er prijs op, persoonlijk voor mijn gevoelens verantwoordelijk te zijn. Om alle misverstand te voorkomen, begin ik met de verklaring, dat ik, evenzeer als de eerw. heer Klönne, van harte wensch, dat de „Mirakelkist” inderdaad nog eenmaal moge blijken alle authenticiteit te bezitten, die men maar wenschen kan, en dat het zijneerw. gegeven moge zijn, het bewijs daarvoor te leveren. Thans verschillen wij nog hierin: dat ZEW. het nu reeds gevonden acht,

terwijl ik het noch in zijn laatste betoog, noch in eenige andere gegevens, welke hij niet aanhaalt, kan ontdekken.

Al doet het mij leed, tegenover het warme, enthustiaste opstel van rector Klönne, slechts zeer kalme, wel overwogen ontkenningen te moeten stellen, ik vertrouw dat ZEW., nu hij niet meer tegenover X. X. staat, wel overtuigd zal zijn dat niet, zooals hij schrijft, *der Geist der stets verneint*, maar een even goed gevoelde belangstelling in het katholieke Amsterdam als hem bezielt, ook mijn pen bestuurt. De pijltjes, die de eerw. rector in zijn ijver gedacht heeft op een protestantschen tegenstander af te schieten — ofschoon het vrij onomwonden opstel van X. X. hem daartoe juist geen aanleiding behoefde te geven — kan ik dus veilig beschouwen als mij niet te raken; mijn betoog zal dan ook niet als schild daartegen worden opgericht.

Slechts wensch ik van mijn kant het resultaat mede te deelen van het onderzoek, dat ik heb ingesteld naar de traditie van de „Mirakelkist” en naar dit voorwerp zelf, ofschoon het afwijkt van een vroeger door mij geuite meening.

Het voornaamste bewijs, waarop de heer Klönne zich beroept, om aan te toonen dat de kist, welke in het Burger-Weeshuis bewaard wordt, steeds beschouwd is geworden als de *scrine*, waarin de wonderdadige hostie in 1345 gelegd werd, is de vermelding, die Jan Wagenaar omstreeks 1762 daarvan maakt.

= Hij vermeldt de kist in de volgende woorden:

„Maar de kist, in welke de hostie gelegd werdt, is, zo men wil, nog tegenwoordig, in wezen, en wordt in 't Burger-Weeshuis bewaard. Immers, mij is, aldaar, op den twee en twintigsten April des jaars 1762, eene oude kist getoond, die zeventien duim hoog, ruim zestien duim breed, en over het deksel gemeten, ruim twee en dertig duim lang was. Zij hadt, van vooren, drie ijzeren sloten, en was, op het deksel, beschilderd met drie witte hostien in de vlammen: met twee diergelijken, tegen de einden, en met nog twee [lees: één] van vooren; voor welke laatsten, twee Engelen knielden; doch al deeze figuren waren, reeds voor een groot gedeelte, uitgesleeten en vergaan. En deeze kist werdt van de Roomsgezinden, die dezelve nog dikwijls kwamen zien, gehouden voor dezelfde, waarin de wonderdaadige hostie gelegd geweest was.” (*Amsterdam*, Dl. VII bl. 407—8. Editie in 8o.)

Op zich zelf beschouwd klinken deze woorden zeer welwillend, onpartij-

dig zelfs; maar men houde in het oog, dat zij de slot-tirade uitmaken van een betoog, waarin Jan Wagenaar, in vijf punten zijn best doet op „de waarheid van 't verhaalde wonderwerk,” „eenige weinige aanmerkingen te maaken, die onpartijdigen van welke Godsdienstige gezindheid zij ook zijn mogen, moeten doen twijfelen, of het zig, met de gelegenheid van het stigten onzer Kapelle niet een weinig anders hebbe toegedraagen, dan ons het verhaal, genomen zo als het legt, zou moeten doen denken.” (T.a.p. bl. 402.)

Hierna komen de vijf door Wagenaar betwiste punten, welke prof. Pluym in zijn *Historisch-Kritische Proeve* zoo afdoende weêrlegd heeft. Of Wagenaar het met zijn vermelding der kist-traditie dus wel zoo oprecht meende en er niet wat ironie achter steekt, zal men ook wel mogen betwijfelen. =

Dat, volgens dezen schrijver, de Katholieken vóór 133 jaar de kist „als de ware Mirakelkist hebben beschouwd en gewaardeerd”, wil ik aannemen. Daarbij zal ik er niet op wijzen, dat Wagenaar, wiens getuigenis door rector Klönne als afdoende wordt beschouwd, behoort tot die protestantsche schrijvers, op wie X. X. uitsluitend zou steunen, hetgeen ZEW. afkeurt. Ik zal niet herinneren dat Wagenaar, in zijn getuigenis omtrent het „*algemeen gevoelen der toenmalige Katholieken*”, onder zijn tijdgenooten volkomen alleen staat, en dat noch Isaac Lelong (anders een fijne snuffelaar, wanneer het geldt katholieke heilige zaken belachelijk te maken), die in 1729 zeer veel over het Mirakel der H. Stede geschreven heeft; noch Van Heussen en Van Rhijn, die in hun, in 1725—1726 verschenen *Historie ofte Beschrijving van 't Haarlemsche Bisdom*, met groote waardeering talrijke bijzonderheden over het Mirakel en over de in de H. Stede bewaarde voorwerpen hebben te boek gesteld, 1) — dat geen van beiden met een enkel woord de traditie of deze kist vermelden.

Dit alles wil ik niet als tegenbewijs aanvoeren; maar aannemen, dat de traditie in Wagenaar's tijd bestond, en door zijn alom verspreide

---

1) = »Vorders heeft deze Kapel, in de Katholieke tijden, ses outaaren gehad. Aan 't eene, te weten van 't H. Sakrament, was van ouds een genootschap van gildezusters, 't welk het gilde van 't H. Sakrament wierd genoemd. De Priesters klederen, en 't outaergewaad, waren velerlei en in grooten getale. Onder anderen was er een gouden kelk: dewelke beneffens andere groote geschenken aan de H. Stede vereert is geweest door Keizer Maximiliaan. Doch deze kelk, zoo als het zeggen is, is naderhand tot geld gesla-

Geschiedenis van Amsterdam voor ons is bewaard gebleven. Maar juist omdat Wagenaar schrijft, dat de kist door de Roomschen (dus niet door hem) werd gehouden voor de Mirakelkist, dient in de allereerste plaats onderzocht te worden of de Katholieken toen, in 1762, wel voldoende grond hadden om deze traditie als waarheid aan te nemen.

Wil een traditie waarde hebben, dan dient bewezen te kunnen worden dat zij is *tradita*, dat zij is, of kan zijn, van hand tot hand overgeleverd van het eene geslacht tot het andere. En dit juist meen ik met grond te moeten betwijfelen wat de traditie der kist betreft. Er zijn echte en valsche tradities; en indien een traditie altijd een absolute waarheid moest uitmaken, wat zou het er dan wel treurig met onze katholieke kerkhistorie uitzien, die ook vol (protestantsche) tradities tot ons is gekomen en in de laatste 50 jaren van zoovele van die „tradities” gezuiverd is geworden!

Vraagt de heer Klönne nu hoe de Katholieken der vorige eeuw aan deze hun overtuiging gekomen zijn, dan is het niet moeilijk daarvoor een aannemelijke uitlegging te vinden. Het verhaal van het Mirakel, waarvan de kist een voornaam onderdeel uitmaakt, was ook in de 18e eeuw algemeen bekend; in het Burger-Weeshuis bevond zich een geheimzinnige kist, welker uitwendige beschrijving met de hostiën in de vlammen terstond aan het Mirakel moest herinneren. Wat ligt nu meer voor de hand dan dat door de Katholieken, wier weezen vroeger en ook toen nog vaak in het Burger-Weeshuis werden opgenomen, en die dus gelegenheid hadden de kist te zien, een vroom verband werd gezocht tusschen het Mirakel en *deze* kist? Daaruit volgt nog niet, dat de geestelijkheid de aldus ontstane traditie bevordert en gesanctioneerd zal hebben; hiervoor bestaat geen enkel bewijs. Dat de traditie in de 18e eeuw ontstaan kan zijn, is dus zeer aannemelijk; en indien bewezen kan worden dat de traditie in vroegere eeuwen bij gezaghebbende personen, die haar moeten gekend hebben, onbekend was, blijft ons niets anders over dan aan haar geen hooger en ouderdom dan de 18e eeuw

---

gen, daar een kelk op afgebeeld staat. Dan was'er noch een groote voorraad van vaandelen, en van anderen toestel, tot het houden van den jaarlijkschen ommegang. Daar was een kopere doopvont van een uytstekend maakzel: een treffelijke orgel; een kunstig portaal.” ==

(In Dl. IV van *Kerkel. Histor. en Outheden der zeven Vereeng. Provinc. Outh. en Gest. van Kennemerl.* bl 188.)

toe te kennen. En hiervoor kan het overtuigend bewijs geleverd worden.¹⁾

Om daartoe te geraken, wil ik den gedachtengang van Mgr. Klönne volgen en van de 18e eeuw af teruggaan. Wij nemen dus aan, dat vóór 133 jaar, dus pl.m. 1762 de traditie omtrent de kist bestond, die uit dat jaar door Wagenaar aan onzen tijd is overgeleverd. Klimmen wij van 1762 nogmaals 133 jaren op, dan komen wij in 1629. De vraag is dus: Bestond omstreeks dien tijd de traditie? Gelukkig zijn wij juist in een tijdperk gekomen, dat aan het Mirakel van Amsterdam en zijn geschiedenis bijzondere belanstelling betoond werd, dat eminente katholieke mannen, uitmuntend door godsvrucht, geleerdheid en genie, hun beste krachten besteed hebben, om dat heugelijk feit, die glorie van Amsterdam, aan de Katholieken bekend te maken en de devotie tot het Mirakel, die door de reformatie dreigde te verminderen, weer te doen herleven bij het derde eeuwfeest in 1645.

Het waren de dagen van Vondel en Leonardus Marius. Reeds eenige jaren na zijn optreden als vader van de Beggijnen, in 1631, zette laatstgenoemde zich aan de studie om de Mirakel-geschiedenis in al haar onderdeelen na te vorschen. Hij stelde zich op de hoogte van de oude boekjes van 1555 en 1568, die hem wel de belangrijkste bronnen voor zijn onderwerp geopend hebben, hij zocht in papieren en perkamenten de gegevens daarvoor bijeen; hij las de oude willekeuren na en verzamelde in zijn boekje *Amstelredams eer ende opcomen*, dat in 1638 kerkelijk werd goedgekeurd, den hoofdinhoud van al de documenten en bewijzen, welke tot staving van het Mirakel-verhaal konden strekken. Ja, wat het grootste bewijs is van zijn rustelooze nasporingen, hij slaagde er in gravures te maken naar de oudste afbeeldingen, die van het Mirakel bestonden en toen, evenals nu, in protestantsche handen waren, en luisterde daarmede zijn degelijk boekje op.²⁾ Maar, bij al die bijzonderheden, zegt hij van de

---

¹⁾ = Toen dit opstel in *De Tijd* geplaatst werd, ontbrak de gelegenheid om ook de oude afbeeldingen van de kist en bijzonder die op het altaarkussen te bespreken. Ware dit niet het geval geweest, dan zou ik deze afbeelding terstond in het betoog te pas gebracht hebben. In het verband brengt zij echter geen verandering. In hoeverre hierdoor aan de traditie een hooger en ouderdom dan de 18e eeuw zou kunnen worden toegekend, vindt men hiervoor op bl. 35—38 en 43 medegedeeld. =

²⁾ Zie *Jaarb. v. A. Thijm*, 1895, bl. 283.

traditie omtrent de kist, welke ook toen reeds in het Burger-Weeshuis bewaard werd, geen woord, terwijl hij toch in zijn verhaal meermalen de Mirakelkist vermeldt. En toch, indien de traditie omtrent de kist van het Burger-Weeshuis in Marius' tijd reeds bestond, dan kan zij dien scherpen geest bij zijn onderzoek niet ontgaan zijn; dan kan hij haar vernomen hebben van niemand minder dan van regenten van het Burger-Weeshuis, met wie de Beggijnevader, in 1635 o.a., stellig herhaaldelijk in aanraking is geweest, toen hij aan Nicolaas Van Campen en zijn conregenten van dat huis een groot stuk grond van het Beggijnhof verkocht ten behoeve van het Meisjeshuis, voor f 700. — (1).

Zou Marius wel verzuimd hebben, de lezers van zijn boekje te wijzen op die „heilige relik”, gelijk de heer Klönne haar noemt, indien hij de traditie gekend had, die over de kist van het Weeshuis bestond? Maar hij kon die traditie niet kennen . . . . . omdat zij nog niet geboren was.

— Het is niet zonder belang hier ook op te merken dat Marius, ondanks het nauwkeurig onderzoek door hem omtrent het Mirakel en zijn geschiedenis ingesteld, ook de afbeelding der kist die voorkomt op een der vier altaarkussens van geen gewicht heeft geacht om haar te doen strekken ten bewijze voor de echtheid. En toch kan men niet aannemen dat de kussens in zijn tijd nog niet op het Beggijnhof bewaard werden, waarheen zij, na de verandering der H. Stede, in 1578 gebracht zijn, en volgens getuigenis van Mgr. B. H. Klönne, reeds voor 1607 in gebruik waren.²⁾

Indien er ten tijde van Marius eenige waarde werd gehecht aan de

¹⁾ Zie o. a. Van den Akker, *Geschiedenis van het Beggijnhof*, bl. 30. De kwitantie, van den volgenden inhoud, wordt nog in het Archief v. h. Burgerweeshuis (Afd. B. No. 195) bewaard; zij is geheel eigenhandig door den onderteekenaar geschreven, en toont aan dat de beteekenis der handeling niet juist door v. d. Akker is begrepen:

»*Ich onderschreven bekenne midts desen ontfanghen te hebben de somme van seven-hondert guldens, de guldens gerekent tot veertigh grooten, wt de handen van den E. G. A. H. Nicolaas van Campen en syn E. E. H. H. Conregenten van het Weeshuys binnen Amsterdam tot voldoeninghe van een aengenome plaets die deselfde E. E. Regierende H. H. afgecocht hebben van een erf staende op het bagynenhoff in die selfde stadt, met mijn verbindteniss om die E. E. H. H. van alle actie op deze plaets te garanderen. Actum in Amsterdam 1635 den 19 May. Leonardus Marius als ontfanger van dese.*»

2) *Het Mirakel van Amsterdam*. Amst. 1895. bl. 22—23.

traditie der kist, indien zij dus in werkelijkheid toen bestond, zoude hij niet hebben nagelaten het geborduurde kussen als bewijs aan te halen. =

Naast Marius heeft Vondel zijn fijnst versneden pen gebruikt, om den lof en de glorie van het Mirakel te verkonden. Daar spreekt een edele samenwerking, een heilig overleg tusschen die beide mannen uit Vondels gedichten, in die dagen aan het H. Sacrament en aan het Mirakel gewijd. In zijn *Eeuwgetijde der H. Stede* noemt Vondel enkele punten, die hij slechts uit Marius' mond of uit zijn geschrift kon weten; de verzen: (89 en volg.)

„Maer toom den Nyt, door zegels, brieven, blijcken
Van Sticht en Stadt, en keuren en kronycken
Is 't valsch? betight de myters, uw steehuis,
En brantmerck 't witte kruis”.

zij geven bondig de documenten weer, door Marius in zijn boekje verzameld. In dit gedicht en in zijn *Altaergeheimenissen* uitgegeven bij het 3e Eeuwfeest in 1645, besteedt hij al den rijkdom van zijn dichterlijk genie, om het Mirakel en het H. Sacrament allerluisterrijkst te bezingen. Stoute beelden, heerlijke vergelijkingen tusschen Oud en Nieuw Testament, tusschen het gebeurde uit zijn tijd en de feiten der H. Schriften, wisselen af; geen schoonheid blijft onopgemerkt: steeds wordt elk punt van overeenkomst tot in de kleinste bijzonderheden uitgewerkt met een intuïtie, die haast aan een goddelijke ingeving zou doen denken. En één beeld, een vergelijking heeft den dichter daarbij bijzonder aangetrokken; daarop komt hij herhaaldelijk terug; éénmaal in zijn *Eeuwgetijde*, vier keer in het tweede boek der *Altaergeheimenissen* (1) brengt hij bij het Mirakel van Amsterdam en bij het H. Sacrament zinnebeeldig te pas... de *Kist*, de heilige kist van het Oude Verbond. Nu eens stelt hij 'voor, hoe de Bondskist in processie wordt rondgedragen, als voorafbeelding der omgangen met het H. Sacrament,

Het zij 't Geheim, op zijn gezette dagen
En jaergety, wert stichtigh omgedragen;
Gelyck van outs 't Orakel van Godts mont,
De Heilkist van 't Verbont.” (*Eeuwgetijde*.)

1) Zie Boeck II v. 122 volgg., v. 373 volgg.; v. 1015 volgg.; vers 1441 volgg.

dan weer zegt hij dat :

Al 't stamhuis droegh een wonderlijk ontzagh
De Bontkist toe, waer in het Manne lagh, ...
 Afbeelding van 't bancket der kriste monden.

- 385 d'Orakelkist van onbederfzaam hout,
 Alsins vergult, bekorst met louter gout:
 d'Orakelkist, betrouwt aen 's burgers wooning,
 In 't eindt de rotse en tempel van den Koning.
 Het bergen van dees Heilkist trouw en knusch,
 390 Zijn' zegen giet in Obededoms huis:
 Maer Michol, uit haer venster, Davids danssen,
 Voor 's Heilighdoms aenbedelijcke glanssen.
 Beschimpende, verdort, blijft kinderloos,
 En voelt de kracht van 'sGodtheits glorioos.

of noemt hij

De Bontkist, een bewaerster van de spijs
 Der Engelen en 't broot van 't Paradijs ;
 Wert omgevoert met Priesterlijck geleide,
 Door stroom en kil, langs velt, woestijn en heide.

Steeds komt die heilige kist hem voor den geest terug. Hoe schoon, hoe echt Vondeliaansch ware die vergelijking uit te werken geweest met de Mirakelkist als tweede gedeelte! De Bondskist, waarin het Manna bewaard werd, die wonderdadige spijs, — de Mirakelkist, waarin de H. Wonder-Hostie was verborgen ;

»De Orakelkist, betrouwt aen 's burgers wooning,»

zooals Vondel zingt, — en de Mirakelkist in het eenvoudige burgerhuis te Amsterdam, waardoor God zijn orakel kenbaar maakte aan den Priester! Zoude deze heerlijke overeenkomst wel aan Vondel's oog in dit leerdicht ontgaan kunnen zijn, wanneer hij de kist van het Burger-Weeshuis als *de* Mirakelkist gekend had, als in zijn tijd de traditie die kist reeds gemaakt had, wat men haar nu maken wil: de Mirakelkist van 1345? Neen, stellig niet! Maar hij kon die traditie niet kennen, want zij was nog niet geboren omstreeks 133 jaar voordat Wagenaar haar te boek stelde.

Dus Vondel en Marius zwijgen eendrachtig over de kist van het Burger-Weeshuis, waar zij haar hadden kunnen en moeten vermelden;

waar Marius' talent als geschiedvorschcr en Vondels dichtergenie hen als ware 't hadden moeten dringen om die traditie te boek te stellen in hun werk, dat, al vloeide het uit twee pennen, toch als uit één geest gesproken is.

Nu zulke krachtige schalmen ontbreken in de keten die, volgens rector Klönne, de traditie van de 18e eeuw aan de 14e moet verbinden, zou men het bijna overbodig achten, nog na te sporen of er schakels kunnen zijn in de 16e eeuw, die, krachtiger dan de grijsaards van 60, 70, 80, 90, jaar, door den heer Klönne aaneengoketend, de traditie vóór Vondel's tijd op de been hebben gehouden.

Maar om niet het verwijt te hooren, aan X. X. toegevoegd, dat „hij het zich wel wat al te gemakkelijk maakt”, zal ik ook in vroeger eeuwen gaan zoeken, of er soms nog *the missing link* op te delven is. En inderdaad, de laatste jaren van de 16e eeuw bieden ons een document, authentiek en onwraakbaar, waarin werkelijk de kist van het Burger-Weeshuis *ipsis verbis* genoemd wordt. Het is de akte van 1579, ook aan X. X. zeer goed bekend en in zijn opstel benut, waaruit blijkt: dat de kist tot dat jaar in het bezit was van het H. Sacraments-gilde der H. Stede; dat dit gilde reeds in 1363 bestond, en de kist, die in de sacristie der H. Stede was geplaatst, tot het bewaren van rentobrieven gebruikt heeft, zooals ook door X. X. wordt vermeld. ¹⁾

Vreemd is het, dat Mgr. Klönne, in navolging van X. X., dit document te berde brengt, daar deze laatste er zijn „zoogenaamde” meê wil versterken, en de eerste dat gezegde juist met die akte te niet wil doen. Is er één stuk, dat de wankelc traditie ernstig in gevaar brengt, dan is het die eenvoudige inventarisatie der kist door de regenten der H. Stede, op last van burgemeesteren opgesteld. Wel kan men niet verwachten, dat de nieuwgezinde regenten (onder welken Hendrick van Marcken,²⁾ pas tot raad en thesaurier benoemd, van ouds een bekend voorganger der Reformatie

¹⁾ Zie ook hiervoor bl. 17--18.

== ²⁾ Hendrick van Marcken onderteekeut 30 September 1567 de gereformeerde artikelen, en bevindt zich tien jaar later, den 22 October 1577 te Enkhuysen onder de uitgeweken gereformeerde Amsterdammers, die daar een procuratie teekenden om »die saecken beroerende die Satisfactie” voor hen waar te nemen. In 1578 wordt hij Raedt en Thesaurier, en Regent van de H. Stede. ==

is) de kist in 1579 als „Mirakelkist” in hun akte vermeld zouden hebben; maar wat zij overigens getuigen: dat de kist het Sacramentsgilde toebehoorde, in de sacristie der H. Stede stond en perceelen van rentebrieven en andere bevatte, is aan geen redelijken twijfel onderhevig. Uit deze feiten kan echter geen ander besluit getrokken worden dan dat: 1o de kist als gildekist *gebruikt* werd, dus tot een practisch doel, hetgeen niet juist in overeenstemming is met den eerbied, die bij de Katholieken aan heilige of geheiligde voorwerpen pleegt bewezen te worden; 2o dat deze kist in de sacristie geplaatst was, wat ook in andere kerken, o.a. in de Nieuwe kerk ¹⁾ met zulke kisten, voor berging bestemd, gebruikelijk was; en 3o. dat het H. Sacramentsgilde, dat ten doel had de devotie tot het Mirakel uit te oefenen en te bevorderen, de kist allerminst als een heiligdom of gewijd voorwerp beschouwde, maar haar de zeer profane bestemming van rentebrief- of geldkist had gegeven, hetwelk toch wel zeer onwaarschijnlijk moet worden genoemd indien de kist inderdaad toen als de „Mirakelkist” bekend had gestaan. Ook verdient het opmerking dat de documenten, welke zij bevatte, niet alleen het Sacramentsgilde toebehoorden, maar dat ook het H. Kruisgilde, waarvan de Geeselsbroeders lid waren, het boek, waarin zijn „rente en pachten” vermeld stonden, in de kist gedeponereerd had. Dit alles overwegende, kan het ons volstrekt niet verwonderen, dat de kist, al was zij, zooals rector Klönne verzekert, „*schreiende om erkenning*”, toch de harten der gildebroeders en zusters niet heeft kunnen vermurwen, omdat zij wel nooit bevroed zullen hebben wat er dan eigenlijk wel aan die innig bedroefde kist erkend moest worden.

[Hiervoor op bl. 22—25 heb ik uitvoerig medegedeeld welke gevolgtrekkingen nog nader uit het document betreffende de kist van het Weeshuis te maken zijn, zoodat het overbodig is daarop hier nader terug te komen.]

Is het wel noodig, op nog meer gapingen in de volgorde der traditie te wijzen? Voorzeker neen! En toch wil ik herinneren, dat ook onder de talrijke documenten van vóór de Reformatie, welke Mgr. Klönne in zijn boekwerk *Amstelodamensia* aanhaalt, geen enkel gevonden wordt, waarin de traditie wordt bevestigd, en dat ook Alardus van Amsterdam, die in

---

¹⁾ Zie B. H. Klönne, *Amstelodamensia*, bl. 45.

1532 in zijn *Parasceve ad S. Synaxin* zeer uitvoerige mededeelingen over de devotie van het Mirakel doet, en in allerlei bijzonderheden afdaaft, met geen enkel woord de traditie of de Mirakelkist gedenkt.

= Ook Cornelisz. Gijsbertszoon Plemp, van oud- Amsterdamsche katholieke familie, die vóór 1615, dus 35 jaar na de reformatie, de H. Stede in een paar honderd fraaie latijnsche verzen bezongen heeft, noemt met geen enkel woord de Weeshuiskist als de Mirakelkist. Met hoeveel piëteit hij den ouden toestand der H. Stede vermeldt kan men lezen in zijn gedicht, dat voorkomt in zijne *Poematia*. =

Weinig Amsterdammers hebben met zooveel godsvrucht en innige overtuiging de kist van het Burger-Weeshuis bezichtigd als wijlen Jos. Alb. Alberdingk Thijm. Hij stelde daarvan een oorkonde op, die in het *Jaarboekje van A. Th.* 1892 op bl. LVII staat afgedrukt, en waarin hij verklaart: „.....ik geloof niet alleen met al de krachten mijner ziel aan de waarachtige tegenwoordigheid van mijn Zaligmaker in het H. Altaargeheim; maar ik geloof dat het Mirakel der H. Stede werkelijk heeft plaats gehad, en dat deze kist mijn God tot tabernakel heeft gediend.”

„Een kinderlijk eenvoudig geloof, niet waar, dat uit deze getuigenis spreekt?” — zoo besluit de eerw. heer J. C. Alb. Thijm S. J. deze woorden zijn vaders. — „Ofschoon er, natuurlijk een hemelsbreed verschil te maken valt tusschen het geloof aan het feit van Christus' waarachtige tegenwoordigheid in het H. Sacrament en het geloof aan de feiten van 15 en 16 Maart 1345, *laat staan aan de identiteit van deze kist met die waarvan de geschiedenis des Wonders gewaagt.*”

Ik heb aan deze mededeeling slechts een bemerking toe te voegen. Diezelfde groote, godvruchtige Amsterdammer, wiens kinderlijk geloof zoo overtuigd was van de echtheid der kist, schreef nog twee jaar nadat hij haar gezien had deze opmerkelijke woorden (Voorrede van Pluym's boekje, 1869, en Diet. W. VIII, 320): „En nu nog iets over de merkwaardige kist. Wat is er, ten tijde der Reformatie, van haar geworden? De geschiedschrijvers van het Mirakel bewaren hierover het stilzwijgen. *Zou dit het geval zijn geweest indien het schrijn, als een relik, eene plaats bij de schatten der kerk had verworven?* Is dit schrijn waarschijnlijk in het bezit der familie gebleven, die door het Wonder verheerlijkt is?” Dit tracht de

schrijver vervolgens te bewijzen. Hier krijgt de historicus de overhand op den geloovigen dichter, en wijst hij juist het zwakke punt aan in de traditie, ondanks zijn innige overtuiging. Het zwijgen der schrijvers is het bewijs, dat *deze* kist nooit als een relik bij de schatten der H. Stede is gesteld geworden, hetgeen stellig niet zou zijn nagelaten, ware zij de Wonderkist geweest.

Ik had mij voorgenomen ook de kist, als voorwerp, te beschouwen en de conclusies te weêrleggen, die rector Klönne uit haar beschildering met vlamme hosties, uit haar ijzeren beslag enz. meent te kunnen trekken; ik had willen wijzen op de tegenstrijdigheid in de oude afbeeldingen der kist, vervaardigd toen deze nog in katholieke handen was: maar, helaas! de onverbiddelijke plaatsruimte van een dagblad snijdt dit voornemen voor dezen keer af. Wellicht dat zich later de gelegenheid nog aanbiedt om het uit te voeren.¹⁾

Toch besluit ik met te zeggen dat, nu gebleken is dat de aaneenschakeling der traditie met geen mogelijkheid verder bewezen kan worden dan tot 1762,²⁾ het voorwerp, — dat in zich evenmin eenig bewijs of teeken bezit, dat het uit de 14e, als dat het uit de 16e eeuw kan dagteekenen, — toch in geen geval door zich-zelf aanspraak kan maken op de levering van het onomstootelijk bewijs, dat het bij het Wonder van 1345 zulk een belangrijke rol vervuld heeft. Amsterdam, 15 October 1895.

Reeds hoor ik de vraag stellen: Maar indien in het begin der 16e eeuw de kist, ofschoon onnauwkeurig, op een borduurwerk, toebehoorende aan het Sacraments-Gilde, voorkomt, volgt daaruit dan niet dat de traditie, toen dat kussen geborduurd werd, ook reeds bestond?

Wij zullen het reeds vroeger hierop gegeven antwoord nu nog eens kort samenvatten.

Oogenschiijnlijk erlangt de traditie door dit feit, dat in het opstel in *De Tijd* niet vermeld is kunnen worden, eenige versterking; maar het is lang niet voldoende om haar tot een zekere, onaantastbare overlevering

---

¹⁾ Zie hiervoor bl. 26—38.

²⁾ Zie evenwel de opmerking hieronder bl. 57.

te maken. Een der eerste vereischten, wil zij op godsdienstig gebied daaraan beantwoorden, is de *onafgebroken aaneenschakeling* en deze houdt, wanneer wij teruggaan, reeds op in de dagen van Marius en Vondel, zooals wij gezien hebben, dus omstreeks het derde eeuwfeest van het Mirakel. Acht men het 16e eeuwse kussen, ondanks zijn onnauwkeurigheid en tegenstrijdigheid met de andere afbeeldingen, van waarde ter bevestiging der traditie, dan heeft zij weer een lacune van 200 jaar, voordat zij *facto coeva* kan genoemd worden. En het moet wel verwonderen dat Marius, noch Vondel niet het minste gewicht gehecht hebben aan die traditie welke uit de afbeelding op het kussen zoude spreken, als een overlevering die in hun tijd (1645) ongeveer honderd jaar oud kon zijn.

In welk licht men de gegevens, die de godsdienstige overlevering staven moeten, ook beschouwe, tot een *aaneenschakeling* kan men haar met geen mogelijkheid brengen, zelfs wanneer men toegeven zoude dat men de kist, ook vóór de 18e eeuw, reeds als de Mirakelkist beschouwd kan hebben.

Alvorens te eindigen met de conclusie uit de bespreking der kist en de traditie te trekken, moet ik met een enkel woord op een paar ingezonden stukken wijzen, welke na mijn betoog, in *Het Centrum* verschenen zijn en, merkwaardig genoeg, elkander tegenspreken. Vooreerst schrijft de 60-jarige v. d. B. (zie *Het Centrum*, 31 October 1895) dat een achtenswaardig, toen reeds bejaard persoon hem in zijn jeugd, verhaald heeft: „dat de kist, waarin de H. Mirakuleuze Hostie gelegen had, in het Burgerweeshuis bewaard werd, en dat de weesjongens daarop gingen zitten om van de koorts bevrijd te worden.” Dus nog een nieuwe traditie naast de eerste. Nu kan de herinnering van zulk een achtenswaardig persoon, gesteld hij was 80 jaar, in de jeugd van v. d. B., die nu 60 is, toch niet verder teruggaan dan ongeveer 130 jaar vóór 1895, en dan reikt zij tot 1765, dus juist in Wagenaars tijd, toen de traditie bestond. Zij brengt ons dus niet veel verder, en of die persoon Wagenaar gelezen heeft of niet doet weinig ter zake; zijn getuigenis bevestigt slechts dat in Wagenaars tijd de ongegronde traditie bestond, wat ik nooit ontkend heb.

De redenen waarom v. d. B. „overtuigd is, dat die kist werkelijk de mirakelkist is,” komen mij al even weinig afdoende voor. Hij acht het

„boven allen redelijken twijfel verheven, dat de kist na het daarin gebeurde Mirakel bewaard is gebleven.” Ja, men zal haar toen zeker als een merkwaardig voorwerp in eere gehouden hebben; maar volgt daaruit dat men later ook zoo gedacht heeft? Dat de echte kist onder al de wisselvalligheden van vijf en een halve eeuw steeds bewaard is gebleven en nog in de kist van het Burgerweeshuis bestaat? Daartegenover moet ik wijzen op een paar andere voorbeelden. De Monstrans waarin, anno 1452 bij den brand die de Heilige Stede en de stad in asch legde, de H. Hostie ongeschonden bewaard is gebleven, zal toch zéker wel in hooge eer zijn gehouden, daarvan is iedereen overtuigd; maar heeft dat kunnen verhinderen dat ook dit heilig vat verloren is gegaan?

En de Heilige Stede zelve was zij omstreeks 1415 niet zoodanig in verval geraakt, dat volgens een gelijktijdige oorkonde: „aen het dak en andere hare gestichten, alsmede de gemeene weg, gewoonelijk die Heilige Weg genoemd; tot deselve Capelle behorende, seer vervallen zijn en ten grooten deele overhoop leggen en geschaepen staen tot een puinhoop te worden, soodanig dat deselve sonder groote moeite en kosten niet konnen hersteld worden.” (Pluym, *Het H. Sacrament v. Mirakel*, enz bl. 25.)

Toonden de geloovigen toen zoo weinig belangstelling voor deze heiligdommen, dan valt het ook niet te verwonderen dat de kist vergeten kan zijn, zelfs al werd zij, wat niet bewezen is, na het Mirakel in de sacristie der kapel geborgen.

Op de nieuwe legende, door v. d. B. vermeld, van de koortsige weesjongens, kom ik straks terug; maar zijn bewering dat het zwijgen van Vondel en Marius over de kist, wanneer zij zich opzettelijk toeleggen om de authentieke geschiedenis van het Mirakel bekend te maken, niets bewijst tegen het bestaan van de traditie in hun tijd, had door v. d. B. toch wel even nader toegelicht mogen worden. Mij komt het ook nog al opvallend voor dat Vondel, wanneer hij een andere kist bezingt, die in sommige volkomen gelijke omstandigheden heeft verkeerd als de Mirakelkist, van deze laatste met geen enkel woord melding maakt; zelfs al is, zooals v. d. B. opmerkt, de Ark des Verbonds het Heiligdom zelf en Mirakelkist slechts als een tabernakel. Immers vergelijkingen tusschen een tabernakel en de Bondskist zijn juist volstrekt niet ongewoon.

„Nooit heb ik echter de kist als een soort van reliquie hooren beschrijven,” zegt v. d. B. verder; hij zag haar herhaaldelijk op de Amsterdamsche tentoonstelling van 1876 in het Oúmanhuis, „doch ik heb,” gaat hij voort, — „toen nooit gezien of gehoord, dat iemand de kist als een reliquie beschouwde. Algemeen wekte zij belangstelling als eene eerbiedwaardige, belangrijke Amsterdamsche antiquiteit en werd ook *alleen* als zoodanig beschouwd.

Het doet mij genoegen zulk een getuigenis van een „geboren volbloed R. K. Amsterdammer” te vernemen, daar dit lijnrecht strijdt tegen de tegenwoordig geldende opvatting.

Maar dit getuigenis is dan ook volstrekt niet in overeenstemming met het verhaal „dat de weesjongens daarop gingen zitten, om van de koorts bevrijd te worden,” aangezien dit juist de kist tot een „soort reliquie” of heiligdom gemaakt zoude hebben. Bij Alberdingk Thijm (*D. War.* VII. 321) wordt de kist het eerst als „koortskist” vermeld, en wel in deze woorden: „Eerst, zegt de traditie, stond het (schrijn) in een doorgang; maar de knapen die de koorts kregen, beweerden, dat zij herstelden, wanneer zij op de kist nederzaten, en aan deze „superstitie” moest natuurlijk door de Weesmeesters een einde worden gemaakt. Daardoor raakte de kist naar den zolder.”

Ik heb een nauwkeurig onderzoek ingesteld naar deze „traditie” en naar het wegzetten van de kist. De notulenboeken van de vergaderingen der Regenten, welke van 2 Febr. 1697 tot 31 Dec. 1800 en later, in het archief berusten en mij door de tegenwoordige dignitarissen met de meeste welwillendheid ter inzage zijn verstrekt, bevatten geen woord over de kist, noch over haar koortsverdrijvende eigenschappen. Hadden Regenten de kist van eenig belang geacht, of iets van die bijzonderheid geweten, dan zouden de notulen der vergaderingen toch hoogstwaarschijnlijk daarvan melding maken. Wel ben ik elders te weten gekomen dat de Regent G. Faas Elias, die in 1820 reeds in het bestuur zat en 50 jaar in die functie geweest is, de kist heeft doen wegzetten; zoodat zij een zeer groot aantal jaren, tot omstreeks het jaar 1865, verborgen is geweest in een muurkast, die achter de Regentenkamer nu nog te zien is, eenige meters boven den grond, bedekt door een groote schilderij die de opening

afsluit. Deze verstopping geschiedde omdat de Katholieken, wellicht door den veelgelezen Wagenaar aangespoord, de kist wel eens bezochten, hetgeen overlust aan het Weeshuis schijnt gegeven te hebben. Maar voor het verhaal van de koortsige weesjongens (waarom ook de meisjes niet?) is geen andere bron te vinden dan het opstel van Alberdingk Thijm in de *D. Warande*, die het desniettemin als een bestaande traditie heeft geboekt.

Kort na het schrijven van v. d. B. bevatte *Het Centrum* van 1 November 1895 een ingezonden stuk, waarvan de schrijver V. K.¹⁾ opkomt tegen de argumenten van eerstgenoemde, en dus mijn stelling verdedigt. Dit opstel heeft maar één gebrek, namelijk dat het geen bewijzen bijbrengt voor zijne beweringen. Om slechts één voorbeeld te noemen, V. K. zegt: „Het grootste bewijs, dat de kist van het Burgerweeshuis niet de Mirakelkist is, is gelegen in het feit „*geschreven en gedrukt*,” dat bij den hevigen „brand van 1452 de halve stad Amsterdam en de geheele H. Stede, in de „assche gelegd zijn, en alleen de Miraculeuze H. Hostie op wonderdadige „wijze, gaaf en ongeschonden door een wonder Gods, gespaard is gebleven. „Indien toen de kist, welke men volgens v. d. B. der moeite waard achtte „in de sacristie te bergen, ook gespaard is gebleven, dan hadden de geschiedschrijvers daarvan wel melding gemaakt.”

Deze redeneering ontmoet bij mij twee bezwaren: 1°. ontbreekt het bewijs dat de kist tijdens den brand in de sacristie geborgen was; 2°. daar de H. Stede reeds 30 jaar vroeger, in 1421, was afgebrand (Pluym, *Proeve* bl. 33) zou moeten bewezen worden dat de kist, bijaldien zij in 1452 in de H. Stede was, bij dien vroegeren brand gespaard is gebleven.

Ten slotte zij „der langen Rede kurzer Sinn” hier nog saamgevat.

Er bestaat geen voldoende grond om de kist van het Burgerweeshuis voor de Mirakelkist uit 1345 te houden, want:

---

¹⁾ Men zegt, dat achter deze beginletters de naam Van Kortenhoef schuilt. Het is wel van belang hier even op te merken dat, blijkens een charter in het Rijksarchief, reeds in 1380 een geschil bestond tusschen de heerlijkheid van dien naam en de overheid der H. Stede te Amsterdam.

I. Uit het verhaal van een tijdgenoot, Hildegasberch, valt niet met zekerheid op te maken dat hij met het woord *scrijn* een dergelijke kist bedoeld heeft, maar veeleer een kleiner kistje, zooals toen door de vrouwen gebruikt werd. (Bl. 9—16.)

II. De inventaris van 1579, door Regenten der H. Stede en Schepenen opgemaakt van den inhoud der kist, toont aan dat zij aan het Sacramentsgilde behoorde en door dat gilde gebruikt werd, in de sacristie dier kapel, tot het bewaren van geld en rentebrieven. (Bl. 17—21.)

III. Deze inventaris toont aan dat de kist, ook in den katholieken tijd, als een gewone documentenkist of gildekist beschouwd werd en als zoodanig vermeld werd in een officiëel stuk. (Bl. 22—25.)

IV. Als gildekist werd zij bewaard in de sacristie der H. Stede, de gildekamer van het Sacramentsgilde; als gildekist was zij gemerkt met het *signum* van het gilde; evenals de oude altaarkussens dat *signum* nog dragen. (Bl. 26—28.)

V. Deze beschildering der kist met het *signum* heeft een 16e eeuwsch karakter, evenals het beslag. (Bl. 29—30.)

VI. De vermeerdering van het beslag met twee sloten en ijzeren banden is geschied vóór de beschildering met het *signum*. Dus was het doel der kist in de eerste plaats: veilige berging voor waarden; in de tweede: herinnering aan het Mirakel, in verband met de eigenaressen, de gildezusters, wier kleerenkist zij vroeger geweest kan zijn. (Bl. 30—32.)

VII. De oude afbeeldingen van de kist uit de dagen dat zij nog in de sacristie der H. Stede bewaard zoude zijn, stellen de echte kist geheel anders voor, en verschillen daarbij onderling. (Bl. 33—38.)

VIII. De afbeelding op een der kussens, die het meest op de weeshuiskist gelijk, draagt geheel het karakter van een borduurwerk uit de eerste helft der 16e eeuw; hetzelfde tijdperk als de beschildering op de kist. (Bl. 35—38.)

IX. De overlevering kan dus zelfs uit VIII niet vroeger worden nagewezen dan tot 200 jaar na de gebeurtenis. (Bl. 38.)

X. Jan Wagenaar heeft omstreeks 1762 voor het eerst in een gedrukt stuk de overlevering omtrent de kist vermeld, als het algemeen gevoelen der toenmalige Katholieken; maar de geschiedschrijvers, zijn tijdgenooten,

zeggen daarvan geen woord. Ook de schrijvers Vondel en Marius, of Plemp, die een eeuw vroeger de Mirakelgeschiedenis hebben onderzocht, spreken niet van het nog bestaan der kist, evenmin als Alardus uit de 16e eeuw, die over het Mirakel schrijft. (Bl. 46—53.)

XI. Al vindt men bij Wagenaar en op het kussen de sporen van de traditie omtrent de kist, deze overlevering verdient geen vertrouwen omdat zij niet in overeenstemming is met de feiten en haar onafgebroken opklimming tot aan de gebeurtenis niet kan worden bewezen.

XII. Alb. Thijm maakt uit het zwijgen der geschiedschrijvers op, dat het scrijn *niet*, als een relik, een plaats bij de kerkschat had verworven. (Bl. 55.)

Het komt mij voor, dat de overlevering als zou de kist van het Burgerweeshuis de „Mirakelkist” zijn, op te losse gronden steunt, dan dat men deze als een gewijd voorwerp zou mogen beschouwen.

Moge dit onderzoek haar tot haar werkelijke waarde hebben teruggebracht, namelijk eene opmerkelijke antiquiteit: *de eenig bewaarde, Amsterdamsche gildekist*, aan een kerkelijk gilde toebehoord hebbende. Ook als zoodanig verdient zij onze bijzondere belangstelling.

Naschrift. Onder het afdrukken van het laatste vel dezer brochure heeft Mgr. Klönne in »*De Off. Kerklijst*” mededeeling gedaan van de hier op bl. 17—18 vermelde inventaris. Zijn afschrift bevat echter zoovele onnauwkeurigheden dat het uit de tweede hand verstrekt moet zijn. Bijvoorbeeld het geeft: *Windrick*, voor: Heindrick; 7 carolus-gulden, voor: xij (12); anno 1554, voor: 1552; *mijn selve* brieve, voor: van s. br.; 1373, voor: 1374; houdende *op te Salm*, voor: upte Saen; *Visker*, voor: Visscher; om van klaarblijkelijke drukfouten niet te spreken. De daar gemaakte gevolgtrekkingen geven mij geen aanleiding om mijn conclusie te veranderen.

GETTY RESEARCH INSTITUTE

3 3125 01498 6265

